

„KUCHAŘKA“

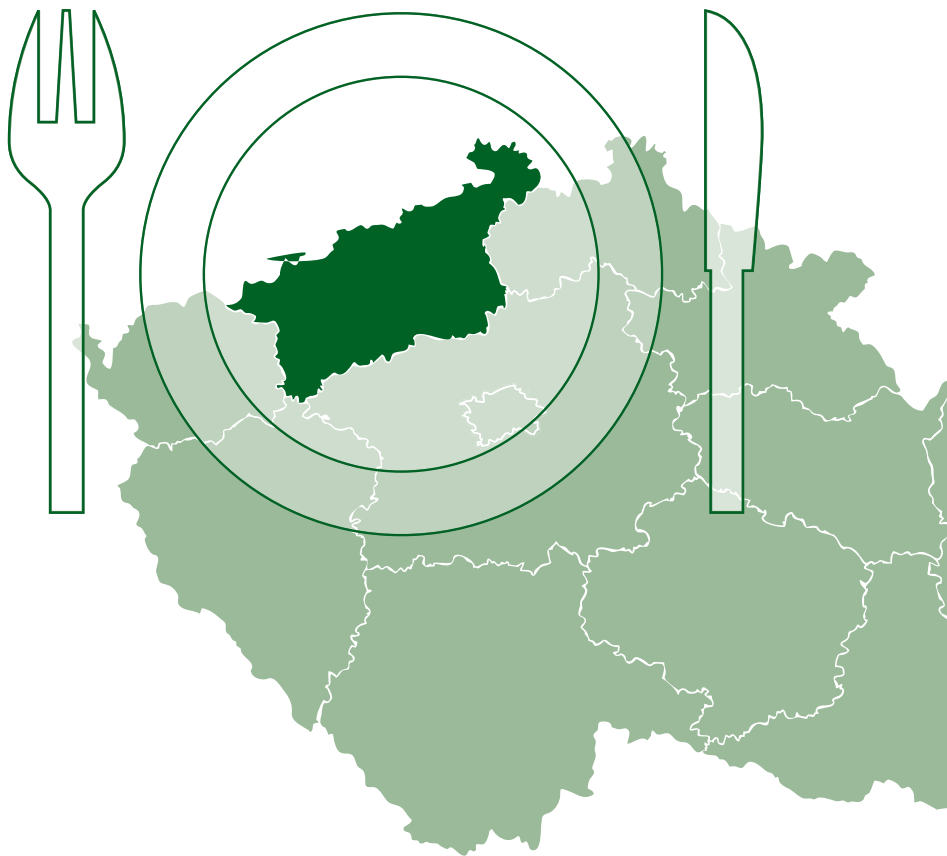
NÁMĚTŮ A PŘÍKLADŮ

PRO MÍSTNÍ AGENDU 21

V ÚSTECKÉM KRAJI

Zpracováno v rámci projektu „Ústecký kraj – kraj přírody a člověka“
financovaného z Evropského sociálního fondu a Státního rozpočtu České republiky

Prosinec 2006

Zpracovali:
pracovníci

Fakulty životního prostředí UJEP Ústí n.L.

Střediska ekologické výchovy a etiky SEVER Litoměřice

Českého svazu ochránců přírody TILIA Ústí n.L.

OBSAH

Od vydavatele: Než odložíte tuto knížku...	4
Slovo úvodem	6
Uržitelný rozvoj – víze nebo existenční nutnost?	7
Vznik, obsah a cíle MA 21	12
Zahraniční poznatky z MA 21	21
Ekologický životní styl	25

KONKRÉTNÍ PŘÍKLADY MA 21 ZE SEVERNÍCH ČECH:

BOŽÍ DAR – „Ekologické desatero“	32
DĚČÍNSKO – ŠLUKNOVSKO	35
CHOMUTOV – JIRKOV	38
JINDŘICHOVICE POD SMRKEM	39
LIBOCHOVICE	41
LITOMĚŘICE – zdravé město	42
MÍSTO V KRUŠNÝCH HORÁCH	47
OSEK	49
ÚSTÍ NAD LABEM – zdravé město ČR	50
VEJPRTY (ČR) – BÄRENSTEIN (SRN)	53
ZUBRNICE	54
ŽATEC	55

Přílohy (Tilia Ústí n.L., Sever Litoměřice – fotodokumentace)

Doporučená literatura a prameny	58
---------------------------------	----

OD VYDAVATELE: NEŽ ODLOŽÍTE TUTO KNÍŽKU...

Milí čtenáři,

díky iniciativě Ing. Jaroslava Zahálky, CSc. z Ústecké Fakulty životního prostředí UJEP, díky spolupráci několika organizací v Ústeckém kraji a díky podpoře Evropského sociálního fondu, Ministerstva životního prostředí a Ústeckého kraje mohla vzniknout tato knížka o udržitelném rozvoji a Místních agendách 21. Pokud vám tahle dvě sousloví nejsou zcela blízká, nevíte co si pod nimi představit a už, už knížku odkládáte, prosíme o přečtení alespoň pár dalších řádek! Možná zjistíte, že myšlenky udržitelného rozvoje a Místní agendy 21 jsou blízké tomu, o čem jste vy sami ve své obci či městě uvažovali, řeší něco, co vás samotné ve vašem okolí trápí. Koneckonců se staly na mnoha místech ve světě silným nástrojem změn k lepší kvalitě života. Tak proč ne v Ústeckém kraji...

PROČ „UDRŽITELNÝ ROZVOJ“ V ÚSTECKÉM KRAJI?

Udržitelný rozvoj je úsilím o nalezení rovnováhy mezi kvalitou životního prostředí a rozvojem společnosti - jde o alternativu k tradičnímu pojetí „rozvoje“ jako jednostranného (= jednorozměrného) ekonomického (kvantitativního) růstu, který nebere ohledy na stav životního prostředí. Kde jinde by nad tímhle měl člověk přemýšlet více než právě na Ústecku. Je to „takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“ (§ 6, zákona č.17/1992 Sb., o životním prostředí)

Tento přístup by měl být uplatněn na všech úrovních lidské společnosti - od jedince po globální společenství. Protože program uplatňování „udržitelného života“ byl nazván Agenda 21, mohli bychom mluvit např. o osobní, domácí, školní či naopak o regionální/krajské či národní „Agendě 21“. Kromě „velké“ (=globální) Agendy 21, přijaté na mezivládní konferenci v Rio de Janeiro v r. 1992, se však nejčastěji mluví o „Místní agendě 21“.

A PROČ „MÍSTNÍ AGENDA 21“ V ÚSTECKÉM KRAJI?

Agenda znamená program nebo také **seznam věcí, které je potřeba udělat**, abychom dosáhli určitého cíle.

Agenda 21 znamená **program pro 21. století** - dokument, který přijali zástupci 179 států (včetně České republiky) na **Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (tzv. Summitu Země) v Rio de Janeiro v červnu 1992**. Přináší podrobná doporučení všem zemím v oblasti ekologické politiky a politiky rozvoje, jak zabránit zhoršování stavu životního prostředí a dosáhnout udržitelného využívání přírodních zdrojů. Dvě třetiny tohoto programu je třeba realizovat na místní úrovni - proto se mluví o **místních Agendách 21**.

Místní Agenda 21 je tedy **uplatnění principů udržitelného rozvoje na úrovni obce či města** (případně části většího města - např. čtvrti nebo naopak mikroregionu, svazku obcí) - je to **strategický a akční plán rozvoje** místa, uspořádaný podle stejných zásad, se kterými souhlasily národní vlády na Konferenci v Rio. Místní Agenda 21 je proces rozvoje místního společenství a využití území. Není to zákon ani vládní nařízení, není povinná. Místní orgány byly vyzvány, aby zahájily proces konzultací a diskusí s občany svých obcí a měst a aby dosáhly shody na obsahu programového dokumentu - Místní agendy 21.

MÍSTNÍ AGENDA 21 JE STRATEGICKÝ A AKČNÍ PLÁN ROZVOJE MÍSTA...

► **ohleduplný k ekologickým, sociálním a kulturním hodnotám:**

V tomto procesu jde o plánování a postupnou realizaci kroků k „udržitelnému životu“, tedy o **vyvážené řešení ne pouze jednoho, ale všech rozměrů udržitelného života v obci: ekonomických, sociálních, kulturních i ekologických problémů a potřeb obce**. Agendou 21 není naplánovat zároveň průtah frekventované komunikace kolem školy či nejvýznamnějším přírodním územím jako ekonomické opatření a vysázet zeleň někde jinde jako opatření ekologické. **V Agendě 21 jde o to, aby např. každé přijaté ekonomické opatření bylo ohleduplné vůči sociálním, kulturním i ekologickým hodnotám obce!**

► **vycházející z místních tradic:**

Důležitou stránkou místní Agendy 21 je **pozornost věnovaná místním hodnotám**, místním tradicím (třeba historii, přírodě, zdrojům, způsobu zástavby a osídlení, tradičním výrobám...).

► **podílející se na řešení globálních ohrožení:**

Na druhé straně patří k principům udržitelného života i **otevřenost a komunikace s okolím - tedy dostatečná pozornost věnovaná tomu, jak souvisí život obce s okolním světem**. V době dnešního „globálního sousedství“ může jít nejen o spolupráci v rámci „mikroregionu“, ale třeba o přeshraniční spolupráci, o partnerská města v jiných zemích či o vyjádření globální odpovědnosti komunity zapojením v rozvojové pomoci (humanitární akce, podpora partnerské školy v rozvojové zemi, „adopce na dálku“, občanské či podnikatelské iniciativy zaměřené na podporu rozvojových zemí) či v řešení globálních problémů (příspěvek obce k produkci oxidu uhličitého či látek poškozujících ozónovou vrstvu).

► **a probíhající za účasti těch, kdo v místě žijí:**

A konečně nezbytnou součástí místní Agendy 21 je **účast, zapojení, spolupráce, partnerství těch, kdo v obci žijí či působí - různých zájmových skupin a každého občana, který zapojen být chce** (občas se stává, že právě na tento aspekt správa obce či města zapomíná, a vzniká pak jen jakási pseudoagenda 21, která byla napsána u zeleného stolu a o níž občané ani neví, natož aby se podíleli na jejím vzniku a realizaci).

V některých zemích mají takový program všechny obce nebo alespoň jejich valná většina (Švédsko, Velká Británie), v České republice zná tento pojem zatím jen menší část obecních a městských samospráv a jen pár desítek se jich o uplatnění „udržitelného života“ opravdu systematicky pokouší. Chtěli bychom proto, aby jich v příštích letech přibývalo a to je i cílem této publikace. Jsme rádi, že ji Středisko ekologické výchovy SEVER mohlo v rámci projektu „Ústecký kraj – kraj přírody a člověka“ vydat a vás prosíme - zkuste alespoň chvilku zalistovat a nahlédnout do zkušeností posbíraných v několika obcích Ústeckého kraje. Ať vás ty příklady potěší a inspiřují ...

RNDr. Jiří Kulich, ředitel Střediska ekologické výchovy SEVER

SLOVO ÚVODEM

Vážení čtenáři,

dostáváte do rukou publikaci, která je souhrnem poznatků Místní agentury 21 v Ústeckém kraji (MA 21) a především je také přehledem zajímavých příkladů, jak se dá MA 21 uskutečňovat v praxi. Když jsem zvažoval moto svého příspěvku, tak mě napadlo jediné: „S lidmi pro lidi“. Možná, že se to někomu může zdát příliš sebestředné pro nás – lidstvo, ale opak je pravdou. Při uplatňování zásad MA 21 jde především o přežití lidstva, které je závislé na tom, jaký bude stav našeho prostředí, jak umíme zacházet s vyčerpitelnými zdroji, jak hospodaříme se zdroji obnovitelnými i na vztazích mezi námi a prostředím i mezi námi navzájem. Myšlenky agentury 21 z Rio de Janeiro nelze uvést v život jinak, než tím, že přesvědčíme co nejvíce lidí ze svého okolí a dobré nápady společně uskutečníme. Nejlepším osvětovým prostředkem je totiž dobrý příklad a především samotná práce. Proto je třeba konkrétní problém ve městě či obci s lidmi diskutovat, nacházet společná řešení a v rámci možností věc společně realizovat nebo se na ní alespoň částečně podílet. Leckde se podobné projekty začínají dařit. Jde to velmi pozvolna, ale sami uvidíte, že i v našem krásném Ústeckém kraji máme řadu velmi pěkných příkladů.

Dovolím si v úvodu poděkovat všem, kteří na na „vlastovkách“ MA 21 v Ústeckém kraji podíleli i autorovi této publikace za souhrnné zpracování. Děkuji také EU a MŽP za podporu projektu Ústecký kraj – kraj přírody i člověka, díky němuž mohlo dojít k vydání zajímavé publikace.

Na závěr bych byl velmi rád, kdybychom za několik let zjistili, že zajímavé projekty nastartovaly několik desítek projektů dalších, že MA 21 v Ústeckém kraji žije, že má své dobré výsledky.

Dr. Jan Eichler, předseda ZO ČSOP Tilia Krásná Lípa.

URŽITELNÝ ROZVOJ – VIZE NEBO EXISTENČNÍ NUTNOST ?

Udržitelný rozvoj, nebo také „udržitelný způsob života“ není žádnou chimérou od reality odtržených intelektuálů. Je to směr uvažování, jehož základním principem je neochudit současné obyvatele planety o kvalitu jejich života, a přitom zachovat možnost, aby stejně kvalitní mohl být i život našich dětí, vnuků, pravnuků.

Neznamená pouze zjednodušenou ochranu životního prostředí jak ji vnímá většina lidí, ale je výzvou skloubit ekonomický a sociální rozvoj s důslednou ochranou životního prostředí. Není ani žádným strašákem, kterého by se měli „normální lidé“ bát, protože by jim snad od něj hrozil život v jeskyních při svíčkách. Není krokem zpět, do minulosti. Naopak, usiluje o modernizaci, o využívání nových efektivních technologií a technik, které šetří čas, energii, pohonné hmoty a životní prostředí. Ale ani to nestačí, udržitelný je také život zodpovědný, nikoli plynutavý, život ohleduplný, nikoli sobecký, život založený nejen na materiálních, ale čím dál více i na duchovních hodnotách.

PŘEVRAVNÉ POZNATKY A AKTIVITY LIDSTVA VE 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Již v 60. letech minulého století zesílily varovné hlasy upozorňující na kritické zhoršování životního prostředí na Zemi. Na celosvětové ohrožení životního prostředí upozornil v roce 1969 tehdejší generální tajemník OSN U Thant a vyzval k zahájení mezinárodní spolupráce s cílem zastavit závody ve zbrojení, zvládnout populační explozi a věnovat větší úsilí rozvoji lidské společnosti. OSN se tím postavila do čela snah o odvrácení světové ekologické krize.

V roce 1972 byl publikován dokument tzv. Římského klubu, nazvaný **Meze růstu** (D.a D. Meadows a kol.), upozorňující na omezenost a potenciální vyčerpání přírodních zdrojů Země a spatřující jedinou alternativu přežití lidstva v drastickém omezení ekonomického a populačního růstu. V tomtéž roce 1972 se konala ve Stockholmu první Konference Spojených národů o životním prostředí, která byla počátkem nového přístupu k řešení problémů životního prostředí ve světovém měřítku. Pojmenovala hlavní problémy a vyzvala k jejich řešení v mezinárodním kontextu i v jednotlivých oblastech a zemích světa.

Valné shromáždění OSN zřídilo v roce 1983 **Světovou komisi pro životní prostředí a rozvoj**, pověřilo ji úkolem analyzovat vztahy mezi hospodářským vývojem a životním prostředím a navrhnout cesty k překonání zdánlivě neřešitelných problémů. Komise pracovala tři roky pod vedením norské ministerské předsedkyně Gro Harlem Brundtlandové. V roce 1987 vydala zprávu nazvanou **Naše společná budoucnost**. V ní doporučila, aby světové problémy životního prostředí nebyly řešeny zastavením hospodářského vývoje (jak navrhuji někteří ekologové, což je ekonomicky a politicky nerealné), ale novým typem hospodářského rozvoje, tzv. **udržitelným rozvojem** (UR), který bude zárukou udržitelného života na Zemi. Zpráva byla projednána

na mezinárodní konferenci v Tokiu v roce 1987. Původní citace pojmu UR z této zprávy: **udržitelný rozvoj zajišťuje potřeby současnosti, aniž by omezoval možnosti uspokojit potřeby budoucích generací.** Hospodářský růst vždy přináší rizika poškozování životního prostředí. Ale rozhodující činitelé politického a hospodářského života musí usilovat o to, aby rozvíjející se ekonomiky byly pevně spjaty se svými ekologickými kořeny. Péče o životní prostředí je nedílnou součástí udržitelného rozvoje a soustředí se více na příčiny ekologických problémů než na jejich příznaky a důsledky.

Současné zde bylo zformulováno osm základních principů UR, jejichž aplikace v celosvětovém i národním měřítku je podmínkou nezbytných změn společenských cílů vývoje.

1. **Oživit hospodářský rozvoj** – to se v první řadě týká rozvojových a chudých zemí, kde nedostatek peněz a chudoba vedou ke znehodnocování životního prostředí, což následně ohrožuje nejen velké počty lidí v rozvojových zemích, ale i na celém světě. Vyspělé průmyslové země by proto měly přistoupit k takovým mezinárodním aktivitám, které by k tomuto oživení hospodářského růstu přispívaly.
2. **Změnit kvalitu růstu** – dosavadní rozvoj je hodnocen jen ukazateli ekonomického růstu, což je nedostatečné, neboť se v něm neodrážejí faktory ekologické a sociální jako je stav přírodních zdrojů, problémy chudoby, úroveň vzdělanosti, kultury a zdravotní péče, exponovanost vůči přírodním pohromám a průmyslovým rizikům a jiné. Proto je nutné změnit indikátory tohoto růstu tak, aby se za hlavní společenské cíle považovaly aspekty kvality života, šetrnosti, sociální spravedlnosti, bezpečnosti a trvalé udržitelnosti.
3. **Uchovávat a obohacovat bázi přírodních zdrojů** – vedle snižování spotřeby přírodních zdrojů se jedná i o zvyšování účinnosti při jejich zpracování, což následně souvisí i se snižováním množství odpadů a s jejich využíváním. Všechny země by měly přírodní zdroje využívat co nejhospodárněji a snažit se předcházet vzniku odpadů.
4. **Zajistit udržitelnou úroveň populace** – populační politiku je třeba ovlivňovat tak, aby byla v souladu s ostatním hospodářským a sociálním rozvojem, s výchovou, zdravotní péčí a ekonomickou základnou. S tím souvisí i zajištění širšího přístupu k plánovanému rodičovství.
5. **Nově orientovat techniku a odstraňovat rizika** – je třeba změnit orientaci technického vývoje tak, aby se věnovala větší pozornost jeho vlivu na životní prostředí – nutno posoudit a ohodnotit potenciální účinky nových technologií a výrobních procesů dříve, než se uvedou do širšího užívání. Musí se vynucovat a zvyšovat odpovědnost za škody i z nezamýšlených důsledků. V souladu s tím je třeba podporovat větší účast veřejnosti v rozhodovacích procesech a volný přístup k relevantním informacím.
6. **Při rozhodování spojuvat aspekty ekonomické s aspekty vlivu na životní prostředí** – je nutné zvažovat ekonomické důsledky z delšího časového horizontu a více se orientovat na prevenci, na příčiny škod než na jejich důsledky. Předpokládá se, že se díky předvídání škod na životním prostředí zajistí postupné naplňování zásady „co je ekonomické je i ekologické“ a naopak.
7. **Reformovat mezinárodní hospodářské vztahy** – mezinárodní hospodářské vztahy je nutno reformovat tak, aby obchodní, kapitálové a tech-

nologické toky byly lépe slučitelné s požadavky péče o životní prostředí a přírodní zdroje. Dále je zapotřebí pomáhat ekonomice chudých rozvojových zemí, aby se staly soběstačnými.

8. **Posílit mezinárodní spolupráci** – je nutné na celém světě zdůraznit význam monitorování, hodnocení a výzkumu životního prostředí a sladit rozdílné názory institucí, jež se zabývají těmito úkoly. Veškerou mezinárodní spolupráci zabezpečit zachováním míru a bezpečnosti.

Výstižně zformuloval svoji představu o obsahu UR Josef Vavroušek, první a současně poslední federální ministr a předseda Federálního výboru pro životní prostředí v letech 1990 – 1992 : „Trvale udržitelný rozvoj – nebo snad přesněji způsob života – je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společností a jejím životním prostředím tak, abychom se co nejvíce přiblížili k ideálům humanismu a úcty k životu a přírodě ve všech jejích formách, a to v různých časových horizontech. Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědností vůči jiným lidem i přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím. Měli bychom přijmout zásadu, že svoboda každého jednotlivce končí nejen tam, kde začíná svoboda druhého, ale také tam, kde dochází k ničení přírody. Žijme tak, abychom při uspokojování svých spotřeb neomezovali práva těch, co přijdou po nás.“ (Josef Vavroušek, 1994)

V odborných publikacích se vyskytují další definice pojmu UR, která mají společný základ, ale akcentují specifické přístupy k jeho naplňování.

Definici pojmu UR máme zakotvenu i v naší legislativě životního prostředí. Zákon o životním prostředí č. 17/1992 Sb. chápe udržitelný rozvoj jako **„takový rozvoj, který současné společnosti i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby, a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“**

Udržitelný rozvoj znamená především rovnováhu - **rovnováhu mezi třemi základními oblastmi (pilíři) našeho života** (ekonomikou, sociálními aspekty a životním prostředím), a také rovnováhu mezi zeměmi, různými společenskými skupinami, dneškem a budoucností apod. Tento pojem je podrobně rozveden a charakterizován v „**Agendě 21**“, která byla jako základní dokument schválena na Konferenci o životním prostředí a rozvoji (UNCED) v Rio de Janeiro v roce 1992. Na tomto mimořádném „Summitu země“ se sešlo 10 tisíc delegátů ze 178 zemí světa, z toho 116 hlav států. Naši republiku zde zastupovala delegace, vedená tehdejším federálním ministrem ŽP ing. Josefem Vavrouškem, CSc.

Agenda 21 není dokumentem jen o ochraně životního prostředí, ale zejména o kvalitě života a budoucím rozvoji v globálním měřítku planety Země v 21.století. Slovo „Agenda“ je latinského původu a znamená program nebo také seznam věcí, které je třeba udělat, aby bylo dosaženo stanoveného cíle, tj. řešení všech problémů, které lidstvo bude muset řešit v zájmu svého přežití a která vyžadují respektování určitých principů.

ZÁKLADNÍ PRINCIPY UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Mezi základní principy udržitelného rozvoje patří:

1. **propojení základních oblastí života** – ekonomické, sociální a životního prostředí; řešení zohledňující pouze jednu nebo dvě z nich není dlouhodobě efektivní,
2. **dlouhodobá perspektiva** – každé rozhodnutí je třeba zvažovat z hlediska dlouhodobých dopadů a promítat do strategických plánů
3. **kapacita životního prostředí je omezená** – nejenom jako zdroje surovin, látek a funkcí potřebných k životu, ale také jako prostoru pro odpady a znečištění všeho druhu,
4. **předběžná opatrnost** – důsledky některých našich činností nejsou vždy známy, neboť naše poznání zákonitostí fungujících v životním prostředí je stále ještě na nízkém stupni, a proto je na místě potenciální předvídatelnost a opatrnost
5. **prevence** – je mnohem efektivnější než následné řešení dopadů; na řešení problémů, které vzniknou, musí být vynakládáno mnohem větší množství zdrojů (časových, finančních i lidských),
6. **kvalita života** – rozměr nejen materiální, ale také společenský, etický, estetický, duchovní, kulturní a další, lidé mají přirozené právo na kvalitní život,
7. **sociální spravedlnost** – příležitosti i zodpovědnosti by měly být děleny mezi země, regiony i mezi rozdílné sociální skupiny. Chudoba je ohrožující faktor udržitelného rozvoje; proto je až do jejího odstranění naše odpovědnost společná, ale diferencovaná. Sociálnímu pilíři udržitelného rozvoje se přikládá stále větší význam a udržitelný rozvoj je čím dál častěji chápán jako „Trvalé zlepšování sociálních podmínek v rámci ekologické únosnosti Země.“ Ekonomika v tomto výkladu hraje roli nástroje k dosažení zlepšení sociálních podmínek,
8. **zohlednění vztahu „lokální – globální“** - činnosti na místní úrovni ovlivňují problémy na globální úrovni – vytvářejí je nebo je mohou pomoci řešit (a naopak),
9. **vnitrogenační a mezigenační odpovědnost (či rovnost práv)** – jde o zabezpečení národnostní, rasové i jiné rovnosti, respektování práv současných i budoucích generací na zdravé životní prostředí a sociální spravedlnost; mluvíme o morální povinnosti k budoucím generacím – zajišťujeme jim možnost života ve zdravém prostředí? Nebudou muset spíše řešit problémy, které dnes my vytváříme a nad kterými přivíráme oči?
10. **demokratické procesy** – zapojením veřejnosti již od počáteční fáze plánování vytváříme nejen objektivnější plány, ale také obecnou podporu pro jejich realizaci.

Na dalších mezinárodních konferencích OSN o životním prostředí a rozvoji (New York 1997, Johannesburg 2002), byly principy udržitelného rozvoje dále konkretizovány, diskutovány a jejich naplňování velmi kriticky hodnoceno, zejména ze strany tzv. rozvojových zemí. **Stále zřetelněji se prohlubuje názorový a ekonomický střet mezi bohatým SEVEREM a chudým JIHEM.** Nicméně vždy byla a je potvrzena platnost strategie udržitelného rozvoje jako nezbytná podmínka řešení celoplanetárních problémů.

Uspokojování základních potřeb nevyžaduje pouze to, aby národy z nichž velká většina žije v chudobě, vstoupily do nové éry hospodářského rozvoje, ale také to, aby chudé národy dostaly odpovídající podíl na zdrojích a mohly se tak o svůj rozvoj starat. K dosažení takové rovnosti by měly napomáhat politické systémy, zajišťující jak účinnou účast občanů na rozhodovacích procesech, tak i větší demokracii v mezinárodních jednáních. To předpokládá vytvoření účinných institucionálních i ekonomických mechanismů jak na úrovni jednotlivých států, tak na úrovni světového společenství. Budoucnost zřejmě do značné míry závisí na tom, jak vysoko na žebříčku svých hodnot umístíme hodnoty alternativní (nemateriální) a do jaké míry dokážeme v sobě potlačit hodnoty, jež nás zavedly do dnešní kritické situace a hrozící ekologické katastrofy v budoucnu.

Udržitelný rozvoj není tudíž snadným východiskem a bezproblémovým stavem harmonie, nýbrž procesem neustálých změn, v němž by se využívání zdrojů, orientace investičního a technického rozvoje, jakož i vývoj institucionálních struktur měly uvádět v soulad se současnými i budoucími potřebami. Je zřejmé, že takový postup není a nebude snadný a přímočarý. Bude zapotřebí přistoupit i k bolestným rozhodnutím. Udržitelný rozvoj se neobejde bez politické vůle a postupných změn v hodnotovém měřítku života lidí. Jeho naplňování je spíše „běh na dlouhé tratě“ než rychlý a snadný všelék na přežití lidské civilizace.

VZNIK, OBSAH A CÍLE MA 21

V základním dokumentu AGENDA 21 je při důrazu na řešení globálních ekonomických, ekologických a sociálních problémů Země silně zvýrazněna **úloha národních, regionálních a lokálních orgánů a místních samospráv** při tvorbě a realizaci tzv. místní Agendy 21. Tomu je věnována kapitola 28, kde jsou zformulovány následující zásady : „Velké množství problémů a řešení obsažených v Agendě 21 má své kořeny na úrovni místních aktivit. Účast a spolupráce místních úřadů bude proto faktorem určujícím úspěšnost realizace jejich cílů.... Protože jsou místní úřady úrovně správy nejbližší lidem, sehrávají důležitou roli ve výchově, mobilizaci i při reakci na podněty veřejnosti a napomáhají tak dosažení udržitelného rozvoje ... Všechny místní úřady by měly vstoupit do dialogu s občany, místními organizacemi a soukromými podniky a přijmout místní Agendu 21 jako otevřený dokument k naplňování principů UR... Na základě konzultací a vytváření konsenzu by se místní orgány měly od občanů a od místních, občanských, komunitních, obchodních a průmyslových organizací poučit a získat informace potřebné pro zformulování nejlepších strategií...“.

V procesu globalizace světové ekonomiky, vzniku a prohlubování globálních ekologických problémů planety Země se totiž ukazuje, že významným článkem jejich řešení mohou být **nejnižší články lidské pospolitosti; tj. rodiny, pracovní a zájmové kolektivy, obce, města mikroregiony nejrůznějších typů a forem**. Významným apelem v tomto směru byla tudíž výzva z mezinárodní konference o životním prostředí v Rio de Janeiro v roce 1992, oslovující základní složky obyvatel Země. Jejím cílem a smyslem je vzbudit v občanech zájem o socioekonomické prostředí, v němž žijí, o přírodu, s níž jsou v denním kontaktu a vyvolat tak jejich dobrovolnou účast a aktivitu v ochraně životního prostředí a v kultivaci vzájemných vztahů mezi lidmi v rámci dané územní jednotky.

Místní Agenda 21 je chápána jako strategický a akční plán rozvoje určitého místa (obce, okresu, regionu), respektující principy udržitelného ekologického a sociálně-ekonomického rozvoje společnosti.

SPECIFIKA PROCESU MA 21 V ČR

Z důvodu jednostranně pojaté transformace společnosti po roce 1992 s důrazem na ekonomiku, privatizaci, monetární politiku, nebyla v ČR těmto aktivitám věnována potřebná pozornost. Až koncem devadesátých let je opět frekventován a akcentován pojem „ udržitelný rozvoj (život)“ v celostátních koncepcích životního prostředí, ale i na komunální úrovni. Ve zprávě o „Státní politice životního prostředí“, schválené vládou ČR v roce 1999 se říká :

„Uplatnění Agendy 21 v ČR výrazně zaostává. Rada vlády pro udržitelný rozvoj nepracuje, národní program udržitelného rozvoje neexistuje a program místních Agend 21 se rozvíjí pomalu a rozpačitě. Ve většině členských zemí EU představují Agendy 21 základní princip participace obyvatel na rozvojových programech obce, sídla či regionu. Např. ve Velké Británii přistoupilo k procesu místní Agendy 21 již cca 96% správ. Pro uplatnění principu udržitelného

rozvoje v ČR budou mít místní Agendy 21 (jako iniciativa zdola) velký význam a zasluhují všemožnou podporu. Představují celistvý pohled na řešení problematiky rozvoje a zlepšování kvality života, propojení ekonomické a sociální oblasti s problematikou životního prostředí, otevřený typ spolupráce různých společenských skupin a účast veřejnosti na plánování i realizaci rozvoje území a celé společnosti“.

Následovala výzva na představitele obcí a měst k zahájení procesu tvorby místní Agendy 21, která se setkala s větším či menším ohlasem a porozuměním. Od té doby je možno registrovat vznik „prvních vlaštovek“ MA 21 i v severních Čechách (Šluknovský výběžek, Litoměřice, Děčín, Chomutov-Jirkov). Proces tvorby MA 21 je metodicky velmi dobře řízen Českým ekologickým ústavem při MŽP Praha, který vydává metodické příručky a publikace, z nichž zatím nejkomplexnější podklady a informace obsahuje publikace : Metodika pro místní Agendy 21 v České republice (ČEÚ Praha, 2003).

OBECNÉ ZÁSADY PŘÍPRAVY A REALIZACE MA 21

Místní Agenda 21 je aplikací obecných zásad „udržitelného rozvoje“ ve specifických podmínkách občanských komunit regionů, měst a obcí. Jde o proces, v němž místní reprezentace ve spolupráci s podnikateli, zájmovými skupinami a jednotlivými občany plánují a realizují akce, kterými chtějí podpořit tyto principy v obci.

V první fázi zavádění nebo připravování místní Agendy 21 jsou hledáni partneři a zkoumány názory podnikatelů, státní správy a samosprávy na zlepšení životního prostředí v kontextu rozvoje města, obce. Na základě poznatků, anket, průzkumů, kulatých stolů je připravován a sestaven koncept pracovní verze místní Agendy 21. Vlastní zpracování dokumentu MA 21 vzniká po projednání a zhodnocení názorů zástupců státní správy, samosprávy, podnikatelů, občanů žijících v daném regionu, ekologických hnutí, institucí a dobrovolných občanských organizací.

Významnou úlohu má zastupitelstvo a rada města, obce a jimi pověřený koordinátor místní Agendy 21 jako člověk znalý problematiky, který má dostatečné předpoklady (kreativitu, flexibilitu, adaptabilitu), aby mohl racionálně a efektivně koordinovat proces začlenění místní Agendy 21 do života obce či regionu. Dalším důležitým aspektem je schopnost učinit místní Agendu 21 atraktivní pro sponzory a investory, neboť finance jsou spolu s racionálním uvažováním a aktivní podporou obyvatel významnou podmínkou úspěchu Agendy 21.

Místní Agenda 21 se nazývá „místní“ především proto, že odráží konkrétní místní podmínky, například specifika území, historie, lidského potenciálu a zdrojů, přírodních podmínek atd. I když může být systém naplňován různými způsoby, odrážejícími specifické místní podmínky, neměly by být opomenuty obecné zásady místní Agendy 21 na principech udržitelného rozvoje. Výhodou je, že dnes již máme odborníky, kteří jsou schopni pomoci při vytváření systému místní Agendy 21 jako partneři, konzultanti, školitelé, existují materiály nebo organizace, které mohou pomáhat v různých fázích. Přitom je třeba mít stále na paměti, že vnější konzultant je jako nezávislý odborník sice potřebný, ale místní Agenda 21 je tvořena v prvé řadě místními lidmi a ve spolupráci s nimi. Významné podmínky a součásti systému MA 21 jsou následující :

- Organizační zázemí
- Komunitní spolupráce (partnerství)
- Kapacita pro získávání zdrojů
- Formalizace procesu, politická podpora
- Strategie udržitelného rozvoje za účasti veřejnosti
- Výchova, vzdělání, osvěta a informovanost
- Management kvality
- Vnější vztahy a vazby

Organizační zázemí: Je zcela zásadní podmínkou úspěšnosti procesu MA 21. Je ověřeno, že pro fungování systému MA 21 je potřeba získat schopného koordinátora. Tento koordinátor zajišťuje propojování aktivit, spolupráci, zapojení dalších subjektů, školení cílových skupin a práci na plánech rozvoje za účasti veřejnosti.

Komunitní spolupráce: MA 21 je procesem partnerství a zaměstnanci místní správy by měli při přípravě a realizaci místních aktivit spolupracovat s místními organizacemi a veřejností v co nejvyšší míře, nepojímat zapojení veřejnosti jako jednorázový akt, ale jako dlouhodobý proces budování důvěry mezi místní samosprávou a místními obyvateli.

Kapacita pro získávání finančních zdrojů: MA 21 vede ke zvýšení možností pro získávání zdrojů. Jednou z podmínek pro získávání prostředků, zejména z mezinárodních zdrojů, je uplatňování udržitelného rozvoje v místních podmínkách formou projektů a grantů.

Formalizace procesu, politická podpora: Místní zastupitelstvo přijímá MA 21 jako oficiální součást rozvoje a fungování obce, regionu. V rámci tohoto rozhodnutí se zavazuje k respektování principů udržitelného rozvoje včetně zapojování veřejnosti.

Strategie udržitelného rozvoje za účasti veřejnosti: Každá místní správa, která přistoupila k uplatnění MA 21, by měla mít zpracovanou dlouhodobou strategii udržitelného rozvoje a v každé fázi jejího naplňování by měla být zapojena veřejnost.

Výchova, vzdělávání, osvěta a informovanost: Občané musejí být vychováni a vedeni k tomu, že oni jsou spolutvůrci budoucnosti obce, regionu a současně být motivováni k tomu, aby se do procesu MA 21 aktivně zapojili a převzali díl zodpovědnosti.

Management kvality: Systém MA 21 má přímou návaznost na řízení a zlepšování výkonu místních úřadů, institucí a samospráv.

Vnější vztahy a vazby Udržitelný rozvoj není jen záležitostí obce a regionu, ale má širší souvislosti, takže je nutné budovat i vnější vztahy a informační vazby. Jednou z forem vytváření vnějších vztahů je propagace výsledků práce na národní i mezinárodní úrovni.

KONKRÉTNÍ A PRAKTICKÉ KROKY – DESÁTERO OTÁZEK A ODPOVĚDÍ

Co je cílem procesu MA 21?

Hlavním cílem procesu MA 21 je nastartovat ve městě změny směřující k udržitelnému rozvoji. K tomu je potřeba splnit řadu dílčích cílů :

- ▶ Zlepšit komunikaci mezi městem a jeho občany
- ▶ Zvýšit zájem občanů o veřejné dění
- ▶ Zapojit veřejnost do rozhodování o rozvoji města
- ▶ Zvýšit povědomí městských zastupitelů i úředníků o udržitelném rozvoji
- ▶ Připravit, veřejně projednat a schválit Strategii udržitelného rozvoje města
- ▶ Realizovat cíle obsažené ve Strategii udržitelného rozvoje města.

Do rozhodování o řešení nejtěživějších problémů města by se měla aktivně zapojit široká veřejnost prostřednictvím schůzek. Schůzky by měly být otevřené všem občanům, kteří mají možnost přijít prodiskutovat aktuální problémy a hledat jejich řešení společně se zástupci samosprávy (starosta, jeho náměstci, členové Rady a Zastupitelstva) a státní správy (vedoucí odborů, referenti). Cílem je osvojit si zásady přímé komunikace na principech partnerství a snažit se o spolupráci při řešení dlouhodobých i nově se objevujících problémů.

Co jsou to „kulaté stoly“ ?

Kulatý stůl je osvědčeným způsobem společenského řešení ožehavých místních problémů, zejména v západoevropských zemích . Je to termín používaný pro otevřené setkání určitého počtu zainteresovaných občanů k řešení vybraných dílčích otázek. Otázky mohou souviset nejen s místní Agendou 21, ale prakticky s čímkoliv ze života obce, města nebo regionu. V rámci setkání je velmi důležitá role schopného koordinátora, který celou diskusi řídí a snaží se ji vést k pokud možno dobrému výsledku. Pro úspěch kulatého stolu je nutné, aby většina lidí mohla formulovat svůj názor a aby byly sladěny snahy o řešení daného problému.

Je zřejmé, že v podmínkách České republiky „kulatý stůl“ není dosud běžnou a jednoduchou záležitostí. A také že nemůže být u některých otázek nalezen způsob řešení ihned. Zvláště pak, když se zúčastní minimum lidí. Nebo když se převážně účastní osoby kverulantské nebo naopak tzv. přemoudřelé. Navíc je zde zvykem, že polovina lidí má vždy opačný názor než ta druhá, a nechce se podíídit. Schopný koordinátor a vyjednávač musí tedy vždy hledat odpovídající a funkční kompromis přijatelný pro obě strany. Pokud se podaří úspěšně zvládnout průběh jednání, je účinek kulatých stolů značný a jejich úspěch působí osvětově nebo popularizačně na další občany lavinovým efektem. Na diskuse se postupně nabalují další občané z domácností a okruhu přátel účastníků.

Kdo je to koordinátor místní Agendy 21?

Jde o člověka, který místní Agendu 21 a její zpracování považuje za novou, zajímavou a důležitou aktivitu pro další rozvoj regionu, města nebo obce. Často nezáleží na vzdělání, ale je nutné, aby měl široký obecný rozhled, dobře rozeznával problémy ve svém okolí a měl představu o jejich řešení. Pokud má ještě pozitivní přístup k práci, dostatek přátel a spolupracovníků a zná se v dobrém

s místními funkcionáři na všech úrovních, pak jde o člověka, který má start jednoznačně ulehčen.

Jedním z velkých problémů koordinátorů nejen v České republice je umění jednat, vést diskuzi a schopnost vyjednávat. Vzdělání nebo přehled a zkušenosti v otázkách životního prostředí a místních problémů většinou tito lidé již mají. Podle průzkumu uskutečněného v Spolkové republice Německo jde převážně o pracovníky přímo činné v ochraně životního prostředí, dále o pracovníky územního rozvoje nebo sociální péče. Schopnost jednat a vyjednávat však není pro všechny přirozená. Po třech letech zavádění místní Agendy 21 se v SRN konstatovalo, že druhým největším problémem řízení kulatých stolů, projektů Agendy 21 na místní úrovni a rozvojových akcí je nedostatek školených vyjednávačů a koordinátorů. Prvním a nejdůležitějším problémem jsou samozřejmě finance na jejich zaplacení. Nedostatek znalostí o vyjednávání se dá napravit navštěvováním vhodných psychologicky zaměřených školení a seminářů. Člověk si zde osvojí alespoň základy asertivity, jednání ve skupině a řízení diskusí. Důležité však je takového člověka v obci, městě nebo regionu nalézt.

?

Co je nutné připravit pro úspěšné zvládnutí místní Agendy 21?

Obecně vzato nikdy není dost porozumění, píle, zaujetí, cílevědomosti a dalších kladných vlastností a citů. Je nutné, aby člověk překonával nesnáze a nedostatky, kterých není bohužel málo. Vše začíná osobou koordinátora místní Agendy 21 a přístupem vrcholných správních orgánů obce.

Dále je třeba připravit **soubor vstupních materiálů a podkladů**, které jednak charakterizují danou obec, město, oblast a materiály, které obsahují metodické pokyny, kontakty, zkušenosti z již realizovaných MA 21:

- ▶ **základní materiály o Agendě 21** – opatřit publikace vydané MŽP (sborníky seminářů, některé z přeložených publikací) a Českým ekologickým ústavem (dále ČEÚ), zejména souhrnnou metodickou publikací z roku 2003
- ▶ **kontakty pro Agendu 21** – kontakt na pracovní skupinu MŽP a na referenční útvar ČEÚ pro MA 21, kontakt na střediska ekologické výchovy Pavučina, kontakty na informační centra vybavená a angažovaná v Agendě 21, např. Veronica Brno, Koniklec Praha, Alcedo Vsetín, Sever Litoměřice, Tilia Ústí nad Labem aj.
- ▶ **seznam úřadů** (státní správy i samosprávy) v regionu nebo v okolí města, obce
- ▶ **seznam aktivních a vhodných dobrovolných organizací**, které fungují v dané oblasti (je k dispozici na internetu, popř. podají informace místní organizace ČSOP nebo Koniklec Praha nebo Veronica Brno a další),
- ▶ **seznam spřátelených organizací, podnikatelů, institucí i škol,**
- ▶ **přehled o situaci v regionu, městě, obci** – v rámci daných možností např. základní geodetickou mapu území, územní plán, urbanistickou studii, analýzy životního prostředí, plán velkého územního celku, letecký snímek území, přehledy pozemků zástavby, přehled dopravních tras a komunikací, atp.;
- ▶ **vhodné údaje a statistické podklady** – je možno zjistit z pravidelné ročenky Českého statistického úřadu – ČSÚ a MŽP nebo z dalších zdrojů, například údaje o ovzduší a srážkách lze zjistit na Českém hydrometeorologickém ústavu – ČHMÚ,

- **přehled možných finančních zdrojů pro Agendu 21** – informace o zajišťování financí, tedy “fundraisingu” jsou publikovány pravidelně na Informačním centru nadací – ICN a možnost žádat o jejich přidělení jako úřad nebo jako organizace je vymezena povahou organizace, která prostředky poskytuje.

Výčet je možná značně podrobný a náročný. Jeho cílem samozřejmě není zastrašit nebo odradit začínající nadšence, ale právě naopak ukázat, co všechno je či může být k dispozici, jak zajímavé poklady je možno postupně získávat a že výsledný produkt MA 21 není jednoduchý a laciný, ale naopak dokument podložený fundovanými informacemi.

Čím začít a jak postupovat?

Zde je nutno vycházet ze skutečných místních podmínek, informovanosti a z nálady občanů, ze vztahu volených orgánů k ochraně ŽP a principům udržitelného rozvoje. Přesto je možno doporučit určitý osvědčený postup a hierarchii jednotlivých kroků při zavádění MA 21:

- **základní letáček o místní Agendě 21**, kdo a proč ji vytváří a co to znamená (jako základní informace pro občany i instituce),
- **přehled aktuálních lokálních otázek a problémů** souvisejících s Agendou 21 (jako dotazník a inspirátor pro kulaté stoly, místní správu a organizace, pro eventuelní místní referendum)
- **přehledná mapka, brožura nebo obrázek**, znázorňující možnosti území a jeho rozvoje v různých oblastech souvisejících s Agendou 21 (plakát nebo brožura pro občany, podnikatele, úředníky či organizace zapojené do MA 21),
- **koncept strategického plánu s komentářem** (materiál k diskusi, vystavení nebo předání k nahlédnutí pro občany, pro členy místního zastupitelstva, firmy a organizace),
- **hry a propagační materiály pro děti a mládež** (samolepky, nášivky, odznaky, školní soutěže v ekologických znalostech a aktivitách)
- **výsledný projekt MA 21 schválený zastupitelstvem**, který je rozeslán a popularizován jako otevřený dokument udržitelného rozvoje s výzvou občanům k aktivní účasti při jeho naplňování.

Kde je možné získat informace i finanční podporu ?

Strategický plán MA 21 může být klíčem k čerpání z tuzemských i strukturálních fondů Evropské unie a zdrojem inspirace pro podávání různých žádostí o podporu projektů ze strany :

- **Ministerstva pro místní rozvoj** (agroturistika, objekty kulturního a přírodního dědictví, obnova venkova, rozvoj místního podnikání, obnova historických monumentů, programy podpory začínajícím podnikatelům ap.)
- **Ministerstva životního prostředí** (ekoturistické koncepty, rozvoj ochrany krajiny, program péče o krajinu, revitalizace říčních systémů a revitalizace krajiny, programy na podporu ekologické osvěty a vzdělávání)
- **Státního fondu životního prostředí** (nové technologie, čistírný odpadních vod, kanalizace, zlepšení ovzduší, nové zdroje energie; příspěvek na

plynifikaci apod.)

- ▶ **Ministerstva zemědělství** (podpora ekologicky šetrného zemědělství, podpora ochrany krajiny a venkovského osídlení)
- ▶ **Ministerstva školství** (podpora dětských a mládežnických organizací a jejich činnosti, podpora rozšíření a zpestření školní výuky, zlepšení školního prostředí)
- ▶ **Ministerstva práce a sociálních věcí** (podpora rozvoje řemesel a podpora začlenění osob se sníženou pracovní schopností nebo z problémových skupin obyvatel)
- ▶ **Ministerstva zdravotnictví** (programy na podporu dostupnosti a pravidelnosti lékařské péče a sociální pomoci starším a přestárlým občanům ad.)

Na co zaměřit hlavní pozornost ?

Mnohé z aktivit a programů, které v současné době v obcích probíhají a které směřují ke zlepšení životního prostředí a kvality života, mají společné znaky s místní Agendou 21, i když se tak nenazývají. Není to tedy tak, jak by si lidé mohli říci : „Zase něco nového, zase budeme muset začít od začátku“. Jedná se o větší propojení těchto aktivit, širší a otevřenější spolupráci s občany. **Nelze říci, že se realizuje místní Agenda 21, pokud tyto činnosti nejsou součástí dlouhodobé, jasně stanovené a společenskými skupinami a veřejností přijaté strategie udržitelného rozvoje obce.** Do procesu místní Agendy 21 mohou spadat například následující činnosti :

- ▶ Obnova památek
- ▶ Oživování a zachování tradičních zvyklostí a řemesel
- ▶ Udržitelná, šetrná turistika
- ▶ Územní plánování, koordinovaná a vhodná výstavba, péče o krajinu
- ▶ Péče o starší občany
- ▶ Programy pro školy zaměřené na otázky udržitelného rozvoje
- ▶ Systém konzultací k vytvoření strategického plánu rozvoje místa
- ▶ Praktické práce v místě, jako např. výsadba stromů, údržba parků, čistota veřejných prostranství

Důležité je respektovat historickou, kulturní a přírodní rozmanitost (diverzitu), která je velmi důležitá jak z hlediska utváření vazeb místního obyvatelstva s daným místem (genius loci), tak z hlediska jeho atraktivity pro turisty, kteří vyhledávají právě ony zvláštnosti a specifika.

Co je to „šetrná turistika“ ?

Rozšiřující se prostor volného času a rostoucí ekonomická úroveň uspokojování potřeb lidí vytvářejí podmínky soustavného rozvoje cestovního ruchu, turistiky, rekreace tuzemské i zahraniční. Řekli bychom tudíž, že jde o pozitivní důsledek ekonomického rozvoje a civilizačního procesu. Tržní ekonomika ale uchopila tuto příležitost po svém. Vznikl „TOURBYZNYS“ nebyvalých rozměrů, na kterém profitují cestovní kanceláře, dopravci, majitelé hotelů, zábavní průmysl, méně již příroda, mezilidské vztahy, čerpání přírodních zdrojů, odpadové hospodářství. Jde tudíž převážně o další formu a „ventil“ konzumní exploze, značně vzdálené od principů „UR“.

Alternativou k výše uvedeným skutečnostem jsou „alternativní“ (šetrné, jemnější, humánnější) formy turistiky, jako je agroturistika, církevní turistika (poutní místa, církevní slavnosti), hipoturistika, pěší či cyklistická turistika s cíle-
nou návštěvou přírodních útvarů či scenérií, historických památek, vlastivědné
výlety školní mládeže i dospělých.

Společným jmenovatelem těchto forem turizmu je :

- a) neokázalost, skromnost, účelovost
- b) zpravidla ekologicky šetrný způsob dopravy
- c) pěstování vztahu k přírodě, k navštívenému místu, k historii
- d) rozvíjení fyzických předpokladů a vztahu k fyzické činnosti
- e) kultivace zdravého kolektivismu a životního optimizmu.

Česká i saská část Euroregionů Labe/Elbe a Krušnohoří (Erzgebirge) skýtají ideální podmínky pro pěstování a rozvoj výše uvedených forem „alternativní“ turistiky. Pro **pěší turistiku** je možno vytypovat na české straně nespočet atraktivních cílů v Polabí, Poohří, Českém Švýcarsku, Krušných horách, Českém středohoří aj.

Na podporu rozvoje **cykloturistiky** se budují rychlým tempem cykloturistické stezky, hojně užívané saskými i českými výletníky. V současné době již slouží cyklostezky, propojující západní a východní části Ústeckého kraje a dále pravobřežní část Polabí, navazující na cykloturistické trasy v Sasku. Cílem je propojení osy Hamburg – Vídeň sítí cyklostezek s potřebnou infrastrukturou a vybavením.

Podmínky pro rozvoj **agroturistiky** jsou zejména v převážně zemědělské části Ústeckého kraje, tj. v řadě zemědělských obcí na Litoměřicku, Lounsku, ale i v dalších oblastech. Za všechny je možno uvést obec Knínice u Ústí nad Labem s chovem koní a zejména obec Zubrnice. Původní záměr na vybudování skanzenu lidové architektury Českého středohoří se postupně podstatně rozšířil a dnes je „EKOMUZEUM ZUBRNICE“, koncipováno jako multifunkční areál, který bude plnit řadu úloh v ekologické výchově, v demonstraci historického životního stylu a v uplatňování zásad UR v zemědělství.

Jaká je role místních úřadů a samospráv v MA 21 ?

Jedním slovem mimořádná. Místní úřady /správy obcí mají významnou roli v uplatňování zásad udržitelného rozvoje, protože oficiálně zastupují místní společenství a pracují v jeho zájmu, mají správní nástroje k regulaci činností v území, mají významnou úlohu při plánování, realizují, prověřují a ovlivňují mnoho služeb, na kterých závisí kvalita životního prostředí v obci. Mohou z velké části ovlivňovat místní obyvatele i návštěvníky pomocí osvěty, poradenství, informací a příkladů, mají přímé vlivy jako spotřebitelé a zaměstnavatelé.

Co říci na závěr ?

Každý pokus o zpracování místní či regionální Agendy 21 je pozitivní počín a vykročení správným směrem při naplňování principů udržitelného rozvoje. Tvorba místních Agend 21 nemůže být předmětem úkolování obcí a měst centrálními orgány, ani záležitostí rozpisu nějaké zastřešující národní Agendy

na regiony a obce. Musí naopak vyplynout **z přesvědčení občanské komunity daného místa o její potřebnosti a účelnosti a z ochoty se na její tvorbě aktivně podílet.**

Agenda 21 klade důraz na **partnerství**. Dnes převažuje názor, že jedním z progresivních způsobů zabezpečení udržitelného rozvoje je přístup z pozic tzv. mezisektorového partnerství – partnerství mezi státním, soukromým (podnikatelským) a občanským sektorem na dobrovolné bázi a vzájemné toleranci. Tento přístup se částečně podařilo ověřit v praxi při realizaci prvních MA 21 nebo podobných iniciativ i v Ústeckém kraji. Přístup oslovených partnerů byl většinou vstřícný a projevíli zájem o další spolupráci.

Příznivé je rovněž zjištění, že výrazná většina dotazovaných občanů má kladný vztah k otázkám životního prostředí a je ochotná se do určité míry i zapojit do některých aktivit spojených s jeho ochranou. Naopak značně znepokojující je výsledek hodnocení možnosti občana ovlivnit dění v obci, ochota podílet se na veřejném životě a skutečnost zhoršujících se mezilidských vztahů. Tato zjištění zcela určitě nereprezentují morálně a sociálně zdravou společnost a měla by být varující pro samu občanskou veřejnost, ale především pro veřejnou správu na všech stupních, která je odpovědná za řešení tohoto nepříznivého stavu.

Mnoho poctivé práce musí být tudíž vynaloženo, než se podaří nastartovat proces MA 21 v širším měřítku. To nemůže udělat pár jedinců, do této práce se nutně musí zapojit převážná většina občanů. Uvedená doporučení jsou pouze základními podněty a podklady, se kterými lze začít. Tvorba místní Agendy 21 a její naplňování je procesem živým, protože jde o práci s lidmi a to velmi různorodými, s rozdílnými zájmy. Shromážděním a přípravou materiálů a strategického plánu práce tedy nekončí, ale začíná. Alfou a omegou je učinit tyto práce a jejich výsledky **maximálně atraktivní a zapojit do nich co největší spektrum občanů.**

ZAHRAŇIČNÍ POZNATKY Z MA 21

Přístup k uplatňování principů místních Agend 21 je v zemích Evropské unie různý a je do jisté míry ovlivněn historickými tradicemi i tím, což bychom mohli s určitým zjednodušením nazvat národní mentalitou. Rozvoj MA 21 také souvisí s rozdílnou mírou pravomoci místních orgánů. Systémy státní správy a samosprávy s relativně silnými místními správami s vysokou samostatností (finanční, organizační) nabízejí zpravidla lepší podmínky pro rozvoj MA 21. Z dostupné literatury vyplývá, že velmi aktivně se uplatňuje ve Spojeném království, ve skandinávských zemích, v Nizozemí a v SRN.

Severoevropské země (Švédsko, Dánsko, Finsko, Norsko) se nacházejí na horních příčkách pomyslného žebříčku jak z hlediska rychlosti reakce na dokumenty Agendy 21, tak z hlediska počtu samosprávných obcí, zapojených do MA 21. Za nimi následují středoevropské země a Velké Británie a relativně na nejnižších stupních jsou Francie, Itálie, Španělsko. Toto převážně kvantitativní hodnocení samozřejmě méně vypovídá o kvalitativní stránce přístupu k naplňování principů UR formou místních Agend 21.

Důležitá je také podpora MA 21 z hlediska národních vlád. Ta existuje v naprosté většině zemí EU, ale její úroveň se liší. Můžeme ji rozdělit do čtyř stupňů z hlediska účinnosti:

- 1) zřízení administrativního centra pro koordinaci práce a šíření informací,
- 2) příprava různých publikací, materiálů, příruček a školení,
- 3) nabídka finanční podpory pro výzkum a pilotní studie
- 4) nabídka finančních prostředků pro podporu iniciativ MA 21

Téměř všechny národní vlády již uskutečňují první tři okruhy činností, přičemž některé vlády tyto činnosti vyvíjejí v poměrně omezeném rozsahu nebo s nimi začaly později. Co se týče posledního, nejvyššího stupně podpory, pouze Nizozemí, Švédsko, Norsko a některé německé spolkové země vydělily finanční prostředky pro přímou podporu iniciativ MA 21. Není náhodou, že ve Švédsku a Nizozemí, kde je implementace MA 21 nejúspěšnější, jsou národní vlády nejaktivnější.

Zajímavé poznatky z přípravy MA 21 a jejího uplatňování v běžném životě jsou ze **švédského města Lund** (severně od Malmö). Začátky spočívaly v široké spolupráci s veřejností. Byla zřízena Komise pro MA 21, která vše organizovala a v níž bylo zastoupeno:

- ▶ 7 politiků ze všech politických stran
- ▶ 7 výkonných pracovníků – ekonom, novinář, člen na ekologickou výchovu, koordinátor, 3 informátoři.

Největší důraz při výchově je kladen na děti a mládež, kteří budou dál ve svém životě pokračovat v realizaci a výchově dalších generací. Výchova se koná převážně v přírodě při konkrétních činnostech. Vznikla zde sdružení nájemníků, čímž se částečně zlevnilo nájemné. V těchto sdruženích se striktně separuje odpad a zateplily se všechny domy s výrazným efektem úspor energie.

Zřídila se tzv.zelená místa, která řeší hned několik problémů najednou. Je to zlepšení stavu životního prostředí a současně částečné řešení problému nezaměstnanosti (instalace a provoz zařízení na alternativní energii, čištění a sanace plochy a vodních zdrojů apod.). Zvláštní zajímavostí je tzv. Obchod 21. Lidé sem přinášejí poškozené přístroje, které se opraví a znovu prodají. Zisk z těchto obchodů plyne do rozvojových zemí.

Hlavní pozornost je zaměřena na čtyři tématické okruhy:

1) doprava

- ▶ snaží se o omezení dopravy a současně o podporu pěší a cyklistické dopravy
- ▶ městská hromadná doprava na plyn
- ▶ kolejová doprava
- ▶ automobilová družstva a půjčovny (na 100 domácností případně v průměru 12 aut)
- ▶ podniky se domlouvají na služebních cestách

2) energie

- ▶ podařilo se za 10 let snížit spotřebu cca o 25 %
- ▶ zateplování domů
- ▶ používání a propagace úspornějších přístrojů a zařízení
- ▶ rozvoj alternativních zdrojů energie (sluneční kolektory, větrné elektrárny), které se podílejí zhruba 14 %

3) výstavba a bydlení

- ▶ výstavba tzv. ekodomů – okna otočená k jihu, na sever zapuštěné do země
- ▶ ekovesničky – asi pro 200 lidí, jsou spojeny kolejovou dopravou, recykluje se odpadní voda

4) odpady, životní styl

- ▶ výrobce je zodpovědný za likvidaci svých obalů
- ▶ třídění odpadů v domácnostech
- ▶ bojkot výrobků nebezpečných životnímu prostředí
- ▶ kampaň za nakupování švédských výrobků

Z toho jednoznačně vyplývá, že realizace místní Agendy 21 v běžném životě není rozhodně jednoduchá a každopádně vyžaduje obrovskou trpělivost a čas. Někomu se mohou dokonce zdát některé aktivity až vysloveně přehnané. Je jenom na každém jedinci, jak se k nim postaví.

Britské poznatky jsou poněkud z „jiného soudku“ a ukazují podporu a přístup k MA 21 z vyšších, regionálních stupňů státní správy a samosprávy. Jde o **hrabství Cheshire** na severozápadě Anglie, který je rozlohou 2,3 tis. km² v porovnání s Ústeckým krajem (5,3 tis. km²) méně než poloviční, počtem zhruba 1 milionu obyvatel ho však mírně převyšuje (ÚK 827 tis.osob).

Práce byly odstartovány tím, že krajská rada Cheshire pozvala 40 zástupců velkých podniků, dobrovolných organizací a státních úřadů k přípravě krajského dokumentu a k zapojení nižších článků a komunit k vypracování místních Agend 21. Toto partnerství bylo nazváno **Cheshirské fórum udržitelného roz-**

voje a v září 1996 schválilo strategický plán „Cheshirskou Agendu 21“, zahrnující devět hlavních problémových oblastí: energetika, odpady, ovzduší, půda, voda, doprava, život v přírodě, Eco – audit, víra v budoucnost. V dalších letech se členská základna a aktivity „Fóra“ dále rozšiřovaly.

V červenci 1999 byl přijat Cheshirský strategický plán do roku 2011, který obsahuje plánovací strategii pro hrabství Cheshire, jehož základní filozofií je udržitelný rozvoj. Plán stanoví zásady pro výstavbu nových domů a obchodů, vybudování míst odpočinku pro současnou generaci a zachování životního prostředí a přírodních zdrojů v hrabství pro užitek příštích generací. Navrhuje konkrétní přístupy k ochraně a zlepšení životního prostředí. Stanoví místa pro novou zástavbu a místa ochrany. Šest cheshirských okresních rad a místní komunity začínají posuzovat své lokální záměry z hlediska tohoto plánu. Ve vzájemné spolupráci bude rada hrabství systematicky monitorovat implementaci tohoto plánu.

Zajímavý je výčet tématických okruhů strategického plánu a jejich podrobné zpracování: regenerace měst a jejich center, ochrana zelených pásů a minimalizace zástavby přírodního prostředí, přednostní rozvoj pěších zón, veřejné hromadné dopravy, turistiky a cykloturistiky před automobilovou dopravou, uchování krásy, půvabu a zajímavosti krajiny jako celku, důraz na recyklaci odpadů, podpora zemědělství a venkovského osídlení a další. Tento přístup samozřejmě nesvazuje ruce místním a okresním iniciativám v konkrétním naplňování a doplňování těchto zásad a cílů.

Současná **environmentální politika SRN** je výsledkem dlouhodobého historického vývoje, který má zřetelný počátek již na přelomu 19. a 20. století v aktivitách ochránců přírody (Naturschutz). Německý stát ji podpořil a institucionalizoval v roce 1906 tím, že v Berlíně založil státní Úřad pro péči o přírodní památky. Říšský zákon o ochraně přírody z roku 1935 zůstal v platnosti do roku 1976, kdy byl novelizován. Počínaje rokem 1980, po novelizaci trestního zákoníku, je možné některé negativní zásahy do přírody kvalifikovat a soudit jako „trestné činy proti životnímu prostředí“.

Zřízení ministerstva pro životní prostředí, ochranu přírody a jadernou bezpečnost v roce 1986 a navazující systém legislativy na ochranu ŽP vytváří velmi dobrou výchozí základnu pro účinnou ekologickou politiku v SRN v dalších letech.

Politologové se shodují v tom, že jedním z předpokladů funkce demokratické společnosti je (vedle existence politických stran) i činnost zájmových skupin (občanských sdružení) s určitým organizačním řádem a představenstvem, sledujících určitou problematiku a její řešení. V podmínkách SRN mají tato zájmová sdružení možnost akreditovat se u spolkového sněmu – nechat se zapsat do tzv. Lobbyliste. Takto akreditovaní zástupci jsou pak v kontaktu jak s výbory, tak i s jednotlivými poslanci Spolkového sněmu. **Prvé environmentálně orientované sdružení se nechalo akreditovat v r.1974 a dnes je akreditováno cca 40 sdružení tohoto typu.**

Za určitou specifikou SRN, alespoň v porovnání se situací v ČR, je možno považovat vysoký stupeň politizace environmentálních problémů. I když více či méně všechny politické strany v Německu mají ve svých programech pozitivní

řešení problematiky ochrany životního prostředí, zvláštní zřetel této problematice věnuje a na ní se vyprofilovala strana „Bündnis 90 / Grüne“ (Spojenectví 90 / Zelení). Ta se v celoněmeckých parlamentních volbách v roce 1994 dostala do Spolkového sněmu a po volbách v roce 1998 a v roce 2002 jako třetí nejsilnější frakce vytvořila spolu s vítěznou sociální demokracií (SPD) vládnoucí „rudo – zelenou koalici“.

To vše se pozitivně promítá a ovlivňuje regionální a místní ekologickou politiku. Ne však pouze tím, že by došlo k masovému rozšiřování místních Agend 21, ale i řadou dalších forem. Dle neúplných informací mělo MA 21 v roce 2000 necelých 10 % obcí, což je podstatně nižší procento než ve Velké Británii, Švédsku či Nizozemí, ale tento proces dále pokračuje. Vedle toho existují příklady účinné spolupráce centrálních, regionálních a místních orgánů a obyvatelstva na zvelebování a ochraně ŽP.

Z hlediska Ústeckého kraje a jeho specifické oblasti SHP je nejzajímavější seznámovat se s různými formami rekultivační činnosti po ukončení povrchové těžby hnědého uhlí v oblasti Saska, Saska – Anhaltska a okolí Cottbusu a s iniciativní a kontrolní úlohou místních a regionálních orgánů v tomto procesu. Spektrum rekultivační činnosti v těchto lokalitách a regionech se vyvíjí od úzce pojaté rekultivace jako obnovy přírodních funkcí krajiny k **vyšším formám socio-ekonomické revitalizace krajiny** a zvýšení její atraktivity pro obyvatele a cestovní ruch. Mimořádně rozšířená je hydrická rekultivace v oblasti Bitterfeld, Senftenberg a okolí, doplněná cyklostezkami, hipostezkami, campingy, zařízeními pro vodní sporty a rekreaci a vyhlídkovými terasami. Atraktivní jsou rovněž „muzea v přírodě“, demonstrující způsoby dobývání uhlí, těžební techniku (FERROPOLIS), práci a způsob života horníků apod. Tento proces revitalizace silně ekologicky postižených oblastí probíhá v různých stádiích (příprava, realizace, dokončení, využití), vychází z principů UR a je založen na vícezdrojovém financování.

EKOLOGICKÝ ŽIVOTNÍ STYL

Pro zásadní změny v přístupu lidí k životnímu prostředí a pro zachování udržitelného života na planetě Země je nezbytné soustavné a stále hlubší hledání východisek jak v současnosti, tak a zejména v dlouhodobém výhledu. V nich hrají primární úlohu vedle technicko-ekonomických přístupů a inovací **zejména etické principy** lidské civilizace, tj. pojetí svobody, moci, odpovědnosti, morálky, myšlení a chování. V tomto směru již bylo vydáno velké množství odborných i populárních publikací, zabývajících se budoucností lidstva, byly diskutovány nejrůznější názory na mezinárodních konferencích. Tyto myšlenky mají zpravidla „společného jmenovatele“ v tom, že potřebujeme **základní reorientaci civilizace od spotřeby k životu**. Ta je ovšem možná jen tam, kde se změní postoj jedinců. Aktivita v oblasti odpadů, ochrany přírody, technická řešení jsou nesporně důležitá, ale samy o sobě nestačí. Prostřednictvím nich se však lidé učí novým postojům k životu a světu. A tyto postupné změny postojů akcentují jak vznik nové legislativy, ekonomických nástrojů a technologií, tak různých forem občanské podpory v úsilí o záchranu obyvatelnosti Země pro život.

Toto úsilí jednotlivců, různých komunit a nakonec celé lidské společnosti je možno vyjádřit dnes již dost rozšířeným pojmem „**ekologický životní styl**“. Vychází z přesvědčení, že dosavadní strategie myšlení a chování člověka – získat co nejvíce z omezeného (konečného) bohatství země – je společensky nezodpovědná a výhledově neudržitelná.

Na základě hlubokého poznání globálních problémů Země je hlavním úkolem ekologie **hledání udržitelné představy o smyslu našeho soužití a bytí na Zemi**. Přibližně od dob Machiavelliho* se evropská civilizace řídila představou, že smyslem lidského života je hromadění majetku a moci v boji každého proti všem. Společenskou smlouvou prý můžeme v boji stanovit pravidla, omezit jeho krutost lidskými „právy“. Stále však zůstává hluboce zakódované přesvědčení, **že smyslem lidského žití je mít stále víc**.

Základní otázkou je, **jak přehodnotit zhoubný hodnotový systém posledních čtyř století a vytvořit civilizaci, která by neničila sama sebe**. Snad nejvýrazněji se nabízí představa udržitelného života: žít tak, aby naše nároky na přírodu nepřesahovaly možnosti její sebeobnovy. Důvody jsou jak praktické, tak morální, protože chamtivost je dlouhodobě zhoubná jak ekonomicky, tak morálně. Je třeba burcovat lidi, zhýčkané pohodlím a zaslepené chamtivostí, k účasti na řešení ekologické krize. Je to ve všelidském zájmu, protože spotřební exploze ničí předpoklady života na zemi. **Člověk by měl nacházet naplnění svého života v lásce a účtě ke všemu živému**.

Z praktického hlediska jde o iniciování a naplňování zásadních změn vztahu lidí k přírodě, ke smyslu života, k dalším občanům (nejen v úzkém přibuzenském vztahu), k šetrnosti a hospodárnosti, k duševní a tělesné aktivitě, k rodinnému životu a výchově dětí, k třídění odpadů, k využívání hromadné dopravy,

❶ Machiavelli Niccolo: (1469-1527) , italský renesanční státník a spisovatel. Machiavellismus: pragmatické až bezohledné pojetí politiky, kdy lze přehlížet morální principy a používané prostředky se podřizují určeným cílům.

k antikonzumenství a dobrovolné skromnosti. Stručně řečeno – **naplňování principů ekologického životního stylu předpokládá zásadní reorientaci od spotřeby k životu**. Výstižně a jinými slovy je to vyjádřeno heslem: „Myslet globálně, jednat lokálně, měnit se individuálně“ nebo známým krédem Erazima Koháka „Žít harmonicky s přírodou a jeden s druhým“.

V přístupu a rozvíjení ekologického životního stylu významně přispěl Josef Vavroušek[●] ve své dizertační práci „Ekologie člověka“ a dalších aktivitách. Vyvinul nemalé úsilí ve snaze dobrat se kořenů našeho neprozřetelného postoje k vlastnímu životu, životnímu prostředí, ale i k přírodě obecně. Snažil se vypreparovat ty hodnoty, které až dosud působí jako negativní ideový zdroj, ale často i jako alibi pro náš přezíravý vztah k problémům světa, ve kterém žijeme. Zároveň se snažil vystopovat a zmapovat hodnoty alternativní, které máme k dispozici a ke kterým bychom se měli přiklonit ve snaze učinit náš způsob života udržitelným.

Své názory shrnul v deseti tématických blocích, vždy jako „vztah člověka k....“ přírodě, společnosti, toku času a smyslu dějin, smyslu vlastního života, svobodě a odpovědnosti, úrovni vlastního poznání, vlastnímu životu, budoucím generacím, odlišným názorům a civilizacím, k věcem společným. Pro toto obsahové i formální uspořádání se nabízí pracovní název „Vavrouškovo ekologické desatero“.

Ve vztahu jednotlivce a společnosti existují obecně dva protikladné extrémní přístupy. Na jedné straně je to přehnaný důraz na **individualismus a soutěživost** vycházející z předpokladu, že egoistické chování jednotlivce a jeho soupeření s ostatními automaticky nejvíce prospívá nejen jemu osobně, ale také společnosti jako celku. Tento postoj na jedné straně umožnil explozivní rozvoj ekonomiky západní Evropy a Severní Ameriky, na druhé straně však vedl k poklesu pocitu odpovědnosti za věci veřejné a k rozvolnění vztahů k ostatním lidem ve vlastních zemích a tím více k druhým národům. Opačným extrémem je **jednostranný kolektivismus**, ve kterém jsou zájmy jednotlivých členů společnosti zcela podřízeny zájmům celku. Oba extrémy jsou škodlivé. První zažíváme stále silněji dnes, druhý jsme poznali a zažili v éře reálného socialismu. Optimální je **jejich vyváženost**, problémem však je nalézt a akceptovat onu pomyslnou hranici mezi nimi.

Odpovědnost každého za udržitelný rozvoj (UR)

Tuto odpovědnost nelze naříditi ani legislativně podpořit zákony, vyhláškami či tresty. Musí být v lidech pěstována od nejútlejšího mládí, ve školním věku i v dospělosti nejrůznějšími metodami a formami tzv. **ekologické výchovy a osvěty**. Ale zejména musí vycházet z nehlubšího vnitřního přesvědčení každého o existenční nutnosti přijetí a realizace principů UR.

Jde o každodenní, zpravidla bolestné překonávání silně zažitých stereotypů lidského chování. Člověk vědomě a dlouhodobě vykonává činnosti, o kterých

● Vavroušek Josef, Ing. (1944-1995), absolvent ČVUT Praha, účastník expedice do nemocnice A. Schweitzera v Lambarené, ministr, předseda Federálního výboru pro životní prostředí ČSR (1990-1992); založil Společnost pro trvale udržitelný život. Docent UK Praha in memoriam. Tragicky zahynul v Tatrách.

spolehlivě ví, že vedou k destrukci životního prostředí, a tím i k ohrožení jeho vlastního života a i života jeho bližních. Zneužívá tabák, alkohol a jiné drogy s plným vědomím jejich škodlivosti pro vlastní zdraví, ničí lesy a půdu, vypouští do prostředí jedovaté odpady a hazarduje s nerostnými zdroji. Alternativou je **obnovení pudu sebezáchovy** lidí na základě systematické reflexe negativních důsledků činnosti člověka pro jeho vlastní zdraví i pro životní prostředí.

Dalším negativním jevem, který je nutno překonávat, je silné preferování krátkodobých zájmů nad zájmy dlouhodobými a trvalými podle zásad „užívej dne“ (carpe diem). Žijeme na úkor budoucích generací v důsledku nadměrného čerpání neobnovitelných zdrojů, nedostatečné péče o obnovitelné zdroje, převládají nebezpečné a často nevratné zásahy do přírody. Tržní mechanismy samy o sobě neumějí pracovat s delšími časovými horizonty, ostatně stejně tomu bylo a je u centrálně řízené ekonomiky. Alternativu představuje **respektování dlouhodobých důsledků lidských činností** na základě rozvoje poznání a vědomí odpovědnosti vůči budoucím generacím.

Alternativou k převažujícímu kořistnickému vztahu k přírodě je přistupovat k přírodě jako k významné a nenahraditelné součásti života, životní úrovně. Pěstovat v sobě i v jiných lidech vědomí **sounáležitosti s přírodou**, úctu k životu ve všech formách i k přírodě jako celku. Každé území je nutno využívat jen v rámci jeho přirozené únosnosti, s čímž souvisí aktivní přístup k minimalizaci odpadů a k jejich důslednému recyklování.

Smutnou a častou realitou evropsko-americké civilizace je podceňování nebo ignorování jiných národů a států, založené na neopodstatněném pocitu nadřazenosti, agresivní chování vůči těmto civilizacím, v minulosti vojenské, dnes převážně ekonomické a kulturní. To vede k nežádoucí dominanci evropsko-amerického způsobu života v řadě oblastí a k postupnému stírání rozdílů mezi různými civilizacemi. Lidstvo tak ztrácí kulturní diverzitu, která je nejen jeho nedocenitelným dědictvím, ale i základním předpokladem jeho schopnosti adaptovat se vůči nepředvídatelným změnám podmínek. Alternativou je **vzájemná tolerance, snaha o vcítění se do situace občanů jiných zemí a o poučení se z jejich kultury a zkušeností**. Je třeba posílit politické, ekonomické i jiné globální mechanismy umožňující soužití a vzájemné obohacování různých civilizací i kultur, a to při zachování a podpoře rozvoje jejich svébytnosti.

Oproti prohlubující se rezignaci a nezájmu o věci veřejné a společné je třeba rozvíjet a pěstovat nejrůznější formy tzv. **participativní demokracie a občanské společnosti**. Budoucnost lidstva do značné míry závisí na tom, jak vysoko na žebříčku svých hodnot umístíme výše uvedené zásady a alternativní hodnoty a do jaké míry dokážeme v sobě potlačit hodnoty, které nás zavedly do dnešní kritické situace.

Regulace osobní spotřeby, antikonzumerismus

Smyslem a cílem života valné většiny lidí je výrazná **hédonistická orientace a sklony ke konzumnímu způsobu života**, kdy hlavní smysl života je spatřován ve snaze o dosahování stále většího pohodlí (často za cenu stresu) a uspokojování ničím neomezených materiálních potřeb lidí, které vesměs nemají žádné přirozené limity. Právě na vytváření a stimulování stále nových potřeb je v situaci, kdy všechny „základní“ potřeby v západních demokraciích jsou již dávno uspokoe-

ny, zaměřen mechanismus tržní ekonomiky, včetně agresivní reklamy a dalších rafinovaných metod vymývání mozků (brainwashing). Množství peněz a výše luxusní spotřeby se staly obecně přijímaným univerzálním měřítkem úspěchu života. Alternativou je **důraz na kvalitu života, uvědomělou skromnost a odříkání se věcí zbytečných**. Právě tyto hodnoty stály ostatně u kolébky židovské a křesťanské civilizace a návrat k nim má pro přiblížení se k ideálu udržitelného života zásadní význam. Součástí skutečně kvalitního života je **altruismus, solidarita a orientace na duchovní a intelektuální rozvoj člověka**.

S konzumním přístupem k životu souvisí až příliš **jednostranný důraz na lidská práva a svobody**, který není vždy doprovázen vědomím spoluodpovědnosti za věci společné. Zdůraznění hodnoty lidských práv a svobod osvícenci mělo pro rozvoj evropské a americké demokracie pochopitelně zcela zásadní význam, zejména v kontrastu s předchozím nevolnickým postavením většiny obyvatelstva. Nebylo však doprovázeno odpovídajícím růstem vědomí odpovědnosti za věci veřejné. Svoboda jednotlivce je navíc v praxi reálného kapitalismu často redukována zejména na svobodu vydělávat peníze a spotřebovávat materiální statky. Alternativou je tedy **pokračující rozvoj lidských práv a svobod při důsledném respektování symetrie s odpovědností**, která je s nimi spojena, a to jak ve vztahu k jiným bytostem, tak i ve vztahu k přírodě. Měli bychom důsledně uplatňovat zásadu, že svoboda každého jednotlivce končí nejen tam, kde začíná svoboda druhého, ale také tam, kde dochází k nile přírody.

Převažující jednostranný důraz na racionalitu a kauzální myšlení vede často k přeceňování hloubky a spolehlivosti znalostí lidí („pýcha z rozumu“) i jejich schopností předvídat a usměrňovat budoucí vývoj. Přeceňování těchto schopností tvořilo základ ekonomického systému založeného na centrálním plánování („poručíme větru, dešti“), nevyhýbá se však ani zemím s tržní ekonomikou, v nichž je spojováno s vírou ve všemocnost trhu a výpočetní techniky. Alternativu představuje **opatrnost při všech zásazích do přírody i do společnosti**. Je třeba vyvarovat se činností, jejichž důsledky v základních časových horizontech nemůžeme uspokojivě dohlédnout. Současně je třeba doplňovat racionální myšlení intuicí, citovým vnímáním a psychologicko-uměleckým pohledem na svět.

O smyslu vlastního života si každý musí rozhodnout sám, případně v úzkém kruhu rodinných příslušníků či přátel. Musíme se dobře připravit a vyzbrojit na soustavný zápas s dezorientací. Stále důmyslnější reklama nás bude všemožně přesvědčovat, že všechny potíže vyřešíme a blaha dosáhneme nakupováním. Dá se čekat další nápor ve prospěch automobilismu při omezování ekologických alternativ, jako je železniční doprava, nebo přímo omezování přepravní náročnosti. Dočkáme se masivního ujišťování, že jen nekonečné stupňování individuální hmotné spotřeby, i za cenu zadlužení, nám vyřeší problémy a přinese štěstí. Filozof Erazim Kohák⁶ a sociolog Jan Keller⁷ to ve svých četných studiích i publicistických příspěvcích dokládají zcela přesvědčivě.

⁶ Kohák Erazim, Prof. (1993), filozof, teolog, převážnou část života strávil v emigraci, vyučoval na Universitě v Bostonu, v současné době na UK Praha, autor desítek odborných článků a publikací o ekologii

⁷ Keller Jan (1955), sociolog, ekolog, působí na vysokých školách v Ostravě a Brně; je mimořádně publicisticky aktivní, vedle odborných publikací kriticky reaguje na aktuální ekologická a sociální témata

Situace v dnešním ekologickém hnutí je jasná a diagnóza zřejmá: **největší nemocí civilizace je honba za materiálním blahobytem**. Východisko je nabíledni: orientace k udržitelnému způsobu života je zcela opačná – k **méně** místo **více, k vyrovnaní místo polarizaci, k biocentrismu místo antropocentrismu, k dostatku místo růstu**. Je ale jasné, že jde o program, který dnes není pro většinu „nadspotřebitelů“ ani „podspotřebitelů“ přijatelný a který je také těžko přijatelný pro liberální tržní systém.

Jan Keller rozlišuje dvě globální skupiny lidstva se zcela odlišnou životní orientací:

- 1) **promateriální**, preferující krátkodobé zájmy, pragmatické, utilitaristické postoje, hédonistický způsob života; tato zatím naprosto převažující konformní skupina stále stupňuje své aktivity směrem ke konzumu – připomíná to přejídání, stupňování alkoholismu, přijímání drogy, obdiv k módním výstrelkům, glorifikaci bohatství a bohatých lidí, rozvoj adrenalinových sportů apod.
- 2) **postmateriální**, preferující ekologické myšlení a chování, zastávající nekonformní až utopické postoje, starost o přírodu, o jiné lidi, o své zdraví, vzdělání, pohodu, společensky aktivní, podílí se na samosprávě a v různých občanských a zájmových hnutích. Hranice mezi těmito skupinami probíhá napříč profesní, vzdělanostní a věkovou strukturou společnosti.

Erazim Kohák často uvádí výsledky rozsáhlé sociologické sondy v USA, která zjišťovala, která sociální skupina je nejspokojenější. K velkému překvapení se zjistilo, že to jsou ti, kteří žijí něco málo nad životním minimem – ne tedy ti nejchudší, ale ani nejbohatší. Z ní i z dalších poznatků odvozuje, že představa, že štěstí se dá získat hromaděním majetku, je mylná, falešná a vykonstruovaná. Člověk je zpravidla nejšťastnější, když o to neusiluje, když ho úporně nehledá, když jaksí „přijde samo“. Strategie blahobytu formou hromaděním majetku ke skutečnému štěstí nevede. Děti zbohatlíků nepatří v dětských komunitách k nejšťastnějším. Jsou známy stovky případů, kdy finanční výhra, velké dědictví nevedly ke štěstí, ale naopak k rozpadu rodin, alkoholismu, nevěře. Samozřejmě, že zde nelze generalizovat či tyto záležitosti zjednodušovat.

Důležité je vychovávat v duchu zdravé životní orientace v prvé řadě **mládež a dětskou populaci obecně**. Učit je chápat, co je v životě důležité a nejdůležitější, zamýšlet se nad otázkou, „o co vlastně v životě jde“?

Závěrečné zamyšlení

Z názorů vybraného vzorku badatelů, zabývajících se stavem a perspektivami lidské společnosti ve vztahu k životnímu prostředí, i z vlastních poznatků a zkušeností lze odvodit následující závěry.

Pojem „ udržitelný rozvoj (život)“ je nosný, inspirující, který obsahuje reálná východiska z hrozící ekologické krize. Vedle ekonomické, ekologické a sociální dimenze je mimořádně důležitý **etický rozměr** udržitelného rozvoje. Možná, že bychom měli dokonce předřadit právě tento rozměr před ostatní dimenze trvalé udržitelnosti. To proto, že jeho uplatňování je a bude nejobtížnější a přitom nejdůležitější podmínkou nezbytných změn na planětě Země. Přitom právě v etické oblasti registrujeme zatím nejmenší pozitivní posun směrem k trvalé

udržitelosti, zatímco např. v legislativní, technické i sociální sféře se již objevují „první vlaštovky“ změn.

Dostáváme se k závažnému dilema současnosti, které zní: podaří se v dohledné době překonat onu éru machiavellistického myšlení a změnit hodnoty lidského života (hodnotový žebříček) směrem k „trvalé udržitelnosti“? Každá snaha pozvednout lidi na vyšší etickou úroveň, každý popud zmenšit odstup a rozevírání nůžek mezi technikou a etikou, jak bychom to zjednodušeně nazvali, jsou možné za předpokladu, že člověka lze slovem a příkladem vychovávat nejen v oblasti vědění (tam máme bohaté zkušenosti, převážně pozitivní), ale i v oblasti **svědomí a morálky**.

Každá společenská vize, a ne jinak je to s principy „ udržitelného rozvoje (života)“, počítá s „novým člověkem“, s takovým, jehož činnost nemotivují vyhlídky jen na osobní prospěch, ale také podněty lidské solidarity, uvědomělé skromnosti, humanity, etiky, úcty k životu, přírodě. Z výše uvedeného není odpověď na otázku reálnosti naplňování těchto principů jednoduchá a už vůbec ne jednoznačná. **Ke kladné odpovědi motivuje naděje na lepší, člověka důstojnější časy, založené spíše na citovém než exaktně rozumovém základě.** Naděje, že člověk – nejvyšší živý druh na planetě Země – ve svém zájmu pochopí neudržitelnost dosavadního vývoje a dobrovolně přijme výzvy na změnu. Záporné odpovědi se člověk chtěl nechtěl musí bránit, nechce-li si připustit apokalyptický scénář 21. století.

KONKRÉTNÍ PŘÍKLADY MÍSTNÍ AGENDY 21 ZE SEVERNÍCH ČECH

BOŽÍ DAR - „EKOLOGICKÉ DESATERO“

„Ekologické desatero“ obce Boží Dar je téměř vzorovým příkladem k přístupu, obsahu a financování místní A 21. Bylo vypracováno a schváleno zastupitelstvem obce již v roce 1994. Představuje komplexní program řešení ekologické politiky tohoto sídelního útvaru s významnými aspekty udržitelného rozvoje.

1. Čištění odpadních vod

Základní podmínkou rozvoje obce bylo vybudování mechanicko-biologické čistírny odpadních vod s technologickou kapacitou 2500 ekvivalentních obyvatel a kanalizačního řádu pro svod splaškových a srážkových vod. Provoz v těchto zařízeních byl zahájen v listopadu 1994, akce byla investičně velice náročná a financování této investice bylo realizováno sdruženými prostředky Státního fondu životního prostředí (SFŽP), podnikem Vodárny a kanalizace a.s. Karlovy Vary a obcí Boží Dar.

2. Využívání obnovitelných zdrojů energie

Cílem je dosažení energetické soběstačnosti s využitím všech dostupných zdrojů a technologií.

V obci Boží Dar byla vzhledem k dobrým větrným podmínkám instalována větrná elektrárna o jmenovitém výkonu 75 KW, která měla experimentálně ověřit možnosti využívání energie větru v těchto klimaticky specifických podmínkách. V současné době není v provozu a další možnosti využívání energie větru v daných podmínkách jsou předmětem zpracovávané studie.

Velké uplatnění v místních podmínkách našlo využívání sluneční energie pomocí slunečních kolektorů, které byly postupně od roku 1993 instalovány a využívány pro ohřev teplé užitkové vody a přitápění v několika objektech (radnice, obecní bytové domy, penziony, ČOV, soukromé domy).

Dalším progresivním, avšak investičně velmi náročným zdrojem energie, který se v obci od roku 1997 využívá, je energie zemského nitra. Tato energie se získává prostřednictvím hlubinných vrtů a tepelných čerpadel instalovaných v objektech (radnice, ČOV, obecní nájemní dům, ubytovna a penzion, soukromé domy).

Již tradičním zdrojem energie, který se zde dlouhodobě využívá, je fytohmota v podobě spalování a zplyňování dřeva. Vzhledem k tomu, že využívání tohoto obnovitelného zdroje je ekonomicky velice výhodné a dostupný je i zdroj dřeva, nalézá zde tento tradiční zdroj energie stále většího uplatnění.

3. Úspory energie a optimalizace energetické spotřeby

Významným krokem v oblasti úspor energie bylo komplexní zateplení budov a snížení jejich tepelných ztrát, provedené izolováním obvodových zdí, oken, dveří, půdních prostor apod. Po většině těchto rekonstrukcí následovaly instalace technologií na využívání obnovitelných zdrojů energie a jejich zapojení do stávajících či nových otopných systémů.

Pro optimalizaci spotřeby energie byly zpracovány dva významné projekty:

- ▶ případová studie „Energetická a environmentální optimalizace vytápění a ohřevu teplé užitkové vody v obci Boží Dar“ (1995)
- ▶ projekt „Energetický generel obce Boží Dar“ (1998).

Téma využívání obnovitelných zdrojů energie, úspor energie a energetické účinnosti bylo rovněž předmětem desítek bakalářských, diplomových a doktorských prací, případových studií studentů a pedagogů Západočeské univerzity v Plzni.

4. Regionální ekologické centrum (REC), informace, osvěta

Významnou roli v informování a osvětě veřejnosti k ochraně a tvorbě životního prostředí plní „Regionální ekologické centrum na Božím Daru“, které se stalo místem setkání zájemců o tuto problematiku. Na demonstračních informačních panelech, videu a reálných technologiích se mohou návštěvníci seznámit s funkcí, provozem a zkušenostmi s využíváním jednotlivých forem zdrojů a úspor.

5. Naplňování cílů energetické a environmentální politiky

Postupné naplňování cílů v oblasti využívání obnovitelných zdrojů energie, úspor energie a optimalizace využití zdrojů přineslo významné efekty. Ty se projevují nejen ve snížení emisí z původních fosilních lokálních zdrojů energie v obci, ale jsou i ekonomickým přínosem a reálnou návratností investic do rekonstrukcí a technologií. Financování těchto investic bylo realizováno z obecních, státních a zahraničních úvěrových zdrojů a podpor.

6. Odpadové hospodářství

Oblast odpadového hospodářství je zaměřena především na nakládání s komunálním odpadem v souladu s platností zákona o odpadech a jeho prováděcích předpisů a vyhlášek. Cílem je využití vlastního systému pro separovaný sběr složek komunálního a drobného živnostenského odpadu prostřednictvím vlastního sběrového dvora a zapojení separovaných a upravených složek tohoto odpadu do logistického systému „Svazu měst a obcí Centrálního Krušnohoří“ (SOKO) pro jeho recyklaci a další zhodnocení. Tento systém byl konkretizován v roce 2001 vypracováním studie proveditelnosti „Odpadové hospodářství mikroregionu SOKO“.

7. Lesní hospodářství a zemědělství

Cílem je návrat hospodaření v lese formou blízkou k přírodě a obnovení poškozených funkcí lesa s minimálními kapitálovými vklady. V zemědělství pak využití takových přírodě a životnímu prostředí přátelských forem hospodaření, které využívá ekologické zemědělství. Některé zásady tohoto přechodu se již realizovaly nebo se postupně realizují jako např. zvládnutí kůrovcové kalamity a důsledná ochrana lesa, omezení stavu vysoké zvěře, zalesnění velkých holin, zavádění melioračních a zpevňujících dřevin do kultur, podpora přirozené obnovy lesa apod.

8. Ochrana přírody a krajiny

Cílem je především zachování původních ekosystémů, biodiverzity druhů a funkcí krajiny systémovou péčí. Prakticky se tento cíl již několik let naplňuje odborným dozorem, údržbou chodníků a informačním vybavením naučné stezky Božidarské rašeliníště. Významná z hlediska ochrany přírody a krajiny je

rovněž péče o lesní ekosystémy ve vyhlášeném přírodním parku Zlatý kopec a informační vybavení nové naučné stezky Blatenský příkop.

9. Revitalizace vodních systémů

Cílem je revitalizace původních vodních systémů nádrží a vodotečí, vytvořených generacemi původních zdejších obyvatel a obnova jejich funkcí v krajině. Po zpracování projektové dokumentace a investičního záměru s využitím podpory ze státních prostředků (MŽP, SFŽP, MZE) se přistupuje k postupné realizaci.

10. Sport a turistika

Obec Boží Dar je významným a velmi navštěvovaným střediskem zimních i letních sportů a turistiky. I v oblasti sportovního a turistického využití jsou kladeny požadavky na minimalizaci negativních vlivů této činnosti na přírodu a životní prostředí (technické a informační zabezpečení zimních běžeckých tras, letních cyklotras apod.).

DĚČÍNSKO - ŠLUKNOVSKO

Proces místní Agendy 21 v okrese Děčín byl zahájen v roce 1999, kdy za podpory Okresního úřadu Děčín vznikl **Realizační tým MA 21**. Díky tomu bylo možné zahájit Pilotní projekt, který byl nazván „**Cestou uplatnění MA 21 k udržitelnému rozvoji děčínského regionu**“. Ve Šluknovském výběžku vznikla Společnost pro trvale udržitelný rozvoj (STUR). Projekt, podpořený britským ministerstvem pro zahraniční rozvoj a realizovaný ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí a Českým ekologickým ústavem, byl zahájen v roce 2001. Realizaci projektu převzalo na místní úrovni Sdružení pro rozvoj Šluknovska, které sdružuje 18 obcí Šluknovského výběžku. Byl vytvořen Místní řídicí výbor projektu, jehož členy byli zástupci veřejné správy, podnikatelské sféry, neziskových organizací a veřejnosti.

Cílem pilotního projektu bylo provázání všech aktivit obcí, směřujících k **naplnění principů udržitelného rozvoje**, jejich vzájemná koordinace i popularizace. Významnou formou byla tvorba a realizace tzv. mikroprojektů.

Mikroprojekt „Vandrování po Tolštejnském panství“

Mikroprojekt je zaměřen na **rozvoj cestovního ruchu, environmentálně šetrnou turistiku, rozvoj pracovních příležitostí a propagaci regionu**. Cílem projektu je zvýšit prosperitu regionu, řešit vysokou nezaměstnanost a zviditelnit turistické možnosti Šluknovského výběžku prostřednictvím „hry pro turisty“. Pro řízení a realizaci projektu byla vytvořena pracovní skupina z podnikatelů cestovního ruchu a služeb, pracovníků informačních center, starostů obecních a městských úřadů a dalších dobrovolných spolupracovníků. Práce probíhaly dobrovolně, bez nároků na odměnu.

Skupinou byla navržena turistická hra (inspirovaná „Valašským královstvím“), založená na prodeji „Pasů Tolštejnského panství“. Spolu s tímto pasem je současně distribuována mapa jako „Průvodce Tolštejnským panstvím“, která obsahuje seznam poskytovatelů služeb. Systémem bonusů jsou návštěvníci motivováni k využívání služeb poskytovatelů, ale také k dalšímu pobytu, opakovaným návštěvám a hlubšímu zájmu o region.

Mikroprojekt „Dotvoř si sídliště aneb mají si kde hrát“

Cílem mikroprojektu bylo naplánovat a začít **dotvářet funkční veřejné prostory** na sídlišti ve městě Krásná Lípa, za účasti všech, koho se změny dotýkají nebo kdo může podobu těchto prostor ovlivnit. Dalším cílem projektu byl **rozvoj společenských aktivit**, zapojení aktivních lidí do dalšího rozvoje města a v neposlední řadě praktické vyzkoušení nových způsobů práce s veřejností.

Pro řízení projektu byla vytvořena osmičlenná pracovní skupina, převážně z obyvatel sídliště a zastupitelů obce, která řešila jakým způsobem vzbudit zájem veřejnosti na krásnolipském sídlišti a jak zajistit účast na tzv. plánovacím vikendu pro dotvoření funkčních veřejných prostor. Byla uspořádána minianketa mezi obyvateli, které se zúčastnilo 134 osob. V základní škole byla vyhlášena výtvarná soutěž a vyrobena maketa sídliště. Vyšlo mimořádné vydání městského listu „Vikýř“, do kterého byl vložen dotazník. Současně bylo organizováno několik informačních schůzek pro obyvatele sídliště. Součástí příprav byl také vánoční koncert, při kterém obyvatelé měli možnost „ozdobit“ vánoční stromek splněných přání pro Krásnou Lípou. Cílem akce „plánovací víkend“ bylo dát obyvatelům

sídlíště možnost vytvořit společně plán veřejných prostranství a současně řešit možnosti jeho realizace. Shromážděné podklady byly předány projektantovi a zástupcům obce k dalšímu zpracování do rozvojových záměrů.

Mikroprojekt „Ekologické informační středisko Šluknov“

Cílem projektu je poskytovat co nejaktuálnější a nejpresnější **informace z oblasti životního prostředí, ekologie, udržitelného rozvoje a integrace ČR do EU**, ale také informace a servis v oblasti cestovního ruchu.

Při střední lesnické škole ve Šluknově bylo zřízeno **informační centrum**, které původně sloužilo především pro potřeby studentů a pedagogů. Vedení školy ve spolupráci s pedagogy, studenty a zástupci města vytvořilo novou koncepci, což bylo impulsem pro zpřístupnění střediska veřejnosti a rozšíření spektra jeho činností. **Informační a poradenské středisko shromažďuje a poskytuje informace o problémech životního prostředí v regionu.** Nachází se zde předpisy, zákony a normy týkající se ochrany životního prostředí, včetně návodů a návrhů na řešení. Centrum poskytuje materiály o historii a současnosti školy, k dispozici jsou také základní údaje o regionu. Středisko dále zprostředkovává kontakty, organizuje odborné, ale i společenské akce. Jedná se především o exkurze do arboret, CHKO, NP České Švýcarsko, ze společenských akcí pak plesy, soutěže, olympiády nebo koncerty. Pro veřejnost je zpřístupněna také pravidelně aktualizovaná odborná školní knihovna a veřejnost přístup na internet.

Mikroprojekt „Dětská lesnická expozice“

Projekt vymyslely děti a mládež. Cílem projektu je vybudovat v prostorách Terénní základny pro ekologickou výchovu Buk v Krásné Lípě **lesnickou expozici, která by návštěvníkům přiblížila historii lesů a jejich vývoj v nejbližším okolí.** Ukazuje různé způsoby hospodaření v lesích a také nabádá veřejnost k lepšímu vztahu ke stromům a zeleni vůbec. Na akci se podílejí děti a mládež ve 3 zájmových sdruženích, na expozici spolupracovalo město Krásná Lípá, Správa NP České Švýcarsko, o.p.s. České Švýcarsko, Lesy ČR – Lesní správa Rumburk, Střední lesnická škola Šluknov.

Společným cílem a obsahem „mikroprojektů“ je vzájemná spolupráce veřejné správy, ziskových a neziskových subjektů a veřejnosti v ochraně ŽP, ale také ve výchovné a osvětové činnosti při naplňování principů „udržitelného rozvoje“. Společnost pro trvale udržitelný rozvoj (STUR) však vyvíjí i další zajímavé aktivity.

Obnovení železničního hraničního přechodu D.Poustevna/Sebnitz, jejímž cílem je získání grantů na obnovu cca 600 m kolejí na německé straně pro spojení německých a českých železničních tratí (na území ČR je trať dosud zachována).

Trhy řemeslných a zemědělských výrobků s doprovodnou činností např. šermířů, sokolníků, kejklířů. Prodávány jsou pouze řemeslné výrobky. Součástí je i předvádění pracovních postupů tradičních oborů, například hrnčírů, kovářů, řezbářů, kořenářů, dráteníků, perníkářů, košíkářů.

Záchrana podstávkových domů které jsou typickou součástí Šluknovska i větší oblasti Horní Lužice. Podstávkové domy jsou roubenky se vzpěrnými

sloupy z vnější strany domu, které drží horní patro (patra) domu. Jejich stav je však špatný, jelikož jde o malé a chladné příbytky s nedostatkem světla. STUR se snaží zaevidovat všechny podstávkové domy, které by ještě bylo možno zrekonstruovat a **snaží se o jejich postupnou záchranu.**

Mezi **další aktivity STUR** patří zakládání tras koňských projížděk, obnova štol po těžbě, jazykové kurzy, a mnoho dalších.

CHOMUTOV – JIRKOV

Chomutovská a Jirkovská městská rada se již v roce 1997 dohodly na společném zpracování strategického plánu rozvoje obou měst. Jeho vznik od počátku profesionálně zajišťovala společnost **Bergman Group**, která navrhla, aby byla do procesu zapojena široká veřejnost. Jako partnera pro tento úkol doporučila holandskou nadaci **Agora Central Europe**, která má zkušenosti s uplatňováním místní Agendy 21. V říjnu roku 1998 se uskutečnil mezi obyvateli obou měst průzkum nazvaný **Hovory o městě**; nejzávažnější problémy, které vyplynuly z anket, se pak projednávaly na setkáních s veřejností (například čistota ve městě, kriminalita, nezaměstnanost). V tomto směru úzce spolupracuje s představiteli města **pobočka Společnosti pro trvale udržitelný život (STUŽ)**, zatím jediná v Ústeckém kraji. Velmi aktivní je **Podkrušnohorský zoopark**, jehož oslavy Dne Země a další aktivity se staly již tradicí.

Přesto, že se dosud nepodařilo vypracovat komplexní dokument MA 21, probíhají v této „sídelní aglomeraci“ významné **enviromentální aktivity na principech udržitelného rozvoje**. Na prvním místě nutno uvést pestré spektrum činnosti Podkrušnohorského zooparku. V příjemném prostředí se můžete setkat se zástupci euroasijské fauny, odreagovat se od každodenních starostí, načerpat nové vědomosti či se projekt lokálkou Amálkou nebo Safari Expresem. Podkrušnohorský zoopark je zapojen do celé řady evropských záchranných programů. Je členem Unie českých a slovenských zoologických zahrad, Evropské asociace zoologických zahrad a akvárií, Euroasijské regionální asociace zoologických zahrad a akvárií a Světové organizace zoologických zahrad a akvárií. Pravidelně pořádá **výchovné akce pro veřejnost** (Den Země, Den zvířat, atd.), jejichž cílem je především propagace ochrany přírody a zvířat. Prostřednictvím nich působí na návštěvníky v oblasti ekologické výchovy, zejména pěstováním pozitivního vztahu k živé i neživé přírodě a ochraně životního prostředí pro budoucí generace.

V okrese Chomutov je velmi dobrá péče o **národní přírodní rezervace** (Novodomská rašeliníště, Jezerka), o přírodní rezervace a o vytypované lokality v rámci Natura 2000. Z anketních průzkumů vyplývá, že výrazná většina obyvatel obou měst (64-68%) si váží okolní přírody, nechce se přestěhovat do jiného města (přes problémy s nezaměstnaností, kriminalitou a dalšími negativními jevy) a naopak se chce aktivně zapojit do zlepšování svého okolí.

Městské orgány se snaží podporovat v lidech **vztah k místu bydliště a navodit pocit domova**. Z dílčích úspěchů možno uvést :

- ▶ revitalizace centra obou měst po stránce funkční i estetické
- ▶ realizace oprav, rekonstrukcí a údržby komunikací a inženýrských sítí
- ▶ nabídka pozemků a objektů pro investory pro snižování nezaměstnanosti v regionu a pro výstavbu rodinných a nájemních domů
- ▶ činnost regionální pobočky STUŽ, která se zabývá především osvětovou činností založenou na principech trvalé udržitelnosti, v nichž se významně angažuje zakládající člen a předseda PaedR. Jiří Roth.

Další aktivity vyvíjejí útvary životního prostředí vydáváním publikací a prospektů pro ekologickou výuku a výchovu ve školských zařízeních. Organizují různé soutěže např. ve sběru surovin a prostřednictvím médií oslovují veřejnost a působí na povědomí občanů. V informačním centru Jirkova jsou k dispozici k zapůjčení zdarma filmy a odborné pomůcky s ekologickou tematikou.

JINDŘICHOVICE POD SMRKEM

Pohraniční obec Jindřichovice pod Smrkem je trochu ztracená za lesy Jindřichovického hřebenu a je konečnou stanicí lokální železniční trati z Frýdlantu v Čechách. Při jízdě se naskýtají krásné výhledy, v závěru pak na město s dominantou zámku.

V roce 1999 zde vznikla **Koncepce udržitelného rozvoje**, která sestává ze šesti nosných částí a mnoha dílčích projektů. Obecní zastupitelstvo přijalo v roce 2000 zásady místní A 21 jako směrnici pro rozhodovací procesy obecního zastupitelstva i tvorbu územně plánovací dokumentace. Provázanost jednotlivých článků Koncepce udržitelného rozvoje je výrazem snahy o komplexnost při rozhodování o rozvoji obce, v němž se silně angažuje starosta ing. Pávek. Spolu se třemi okolními obcemi založila obec Jindřichovice pod Smrkem mikroregion SECESE – (Sever Českého Severu). Jeho prvním počinem bylo zadání zpracování „Studie energeticky soběstačného Mikroregionu SECESE na bázi obnovitelných zdrojů“, jejímž cílem je pokrýt stávající energetickou spotřebu a zajistit i určitou nadprodukcí energie v rámci mikroregionu z alternativních zdrojů. Realizace celého projektu se projeví pozitivně zejména v ochraně životního prostředí a v rozvoji podnikání.

Nasazení technologií plně využívajících **obnovitelné přírodní zdroje (vítr, slunce, biomasa)** umožní výrazně eliminovat problém znečišťování životního prostředí na území mikroregionu i širšího okolí (CHKO Jizerské hory). Navíc výroba biomasy pomůže vyřešit ožehavé problémy příhraničí, kterými jsou venkovská krajinaotvorba, zemědělství a nezaměstnanost.

Se snížením provozních nákladů za elektrickou a tepelnou energii se pomůže vytvářet provozní kapitál k **malému a drobnému podnikání** mezi obyvateli mikroregionu, zejména v oblasti cestovního ruchu. Rezerva elektrické a tepelné energie za výrazně přijatelnou cenu může přilákat zájemce i z řad větších podnikatelů. **Zásobení energiemi je řešeno v kombinaci vítr – biomasa – voda.** Biomasa slouží jak k výrobě tepla, tak jako médium pro zajištění zálohové elektřiny. Základní energetická potřeba elektřiny území je kryta soustavou větrných elektráren, umístěných na velmi výhodném místě z hlediska větrných podmínek. Vzhledem ke zcela jinému průběhu výroby elektřiny z větru a průběhu potřeb elektřiny je nutné v zájmu docílení energetické soběstačnosti větrný výkon zálohovat. Hlavní část záložního výkonu je uvažována v navrhovaných kogeneračních jednotkách. Palivem bude místně vyrobené kapalně médium z biomasy - řepky (bionafta, pyrolytický olej).

Navrhovaný **agro-energetický komplex SeCeSe je schopen vytvořit cca 40 nových pracovních míst v tvorbě a úpravě biomasy** na její finální formu. Obec Jindřichovice pod Smrkem koupila z konkurzní podstaty velkou část kdysi továrního komplexu s několika průmyslovými halami. Jedna z nich má posloužit pro instalaci **linky na zpracování biomasy**. Biomasa je chápána jako nosný pilíř udržitelného rozvoje. Její pěstování, sklizení, zpracování, energetické využití a ztržení hotových výrobků bude mít pozitivní vliv na zaměstnanost, oživení zemědělství, krajinaotvorbu, hospodářský rozvoj, životní prostředí.

Od května roku 2003 se nad vesnicí tyčí **dvě větrné elektrárny**. Přispějí k tomu, aby měli obyvatelé Jindřichovic lacinější elektřinu. Zisk z prodeje proudu půjde do obecního fondu na takzvané energetické dotace. Když si někdo bude např. chtít pořídit nové zateplení domu, solární panely na střechu nebo kamna na biomasu, může mu obec přispět penězi z fondu. Výstavba dvou elektráren stála více než šedesát milionů korun. Většinu uhradil státní fond životního prostředí a zbytek doplnila obec z vlastních zdrojů. Větrné elektrárny výrazně mění tvář okolní krajiny. Důležité je, aby ráz krajiny nenarušily negativně a aby byly splněny hygienické normy hlučnosti. Elektrárny jsou postaveny v dostatečné vzdálenosti od obytné zástavby a od lesa. Důležitou podmínkou pro provoz větrné elektrárny jsou dobré větrné podmínky, což Jindřichovice splňují.

Koncepce bydlení počítá s výstavbou nových nízkoenergetických domů. Obec poskytne zájemci o dům přibližně 10 tisíc m² stavebního pozemku na jeden dům za symbolickou cenu. Nosnou myšlenkou **koncepce vzdělávání** je vytvoření „Mezinárodního univerzitního a setkávacího centra v Jindřichovicích pod Smrkem“. Tento záměr je postaven na myšlence motivování mladých lidí z českých, ale i evropských měst ke zdejšímu studiu exkluzivních oborů zaměřených na technologie šetrných přírodě a udržitelnému rozvoji. O projekt projevil zájem i komerční sféra. Vznikl by tak na české poměry ojedinělý, ale perspektivní model spolupráce akademické a komerční sféry za podpory místní a vyšší samosprávy.

V obci také vzniklo občanské sdružení **Lunaria**, zaměřené na udržitelný život. Záměrem občanského sdružení Lunaria bylo vytvořit vesničku udržitelného života. Jejimi prvními osadníky byla rodina Vlkových. Další zájemci by se měli postupně usazovat na 13 ha pronajatých pozemků. Hospodářství Vlkových tvoří 0,5 ha pole na pěstování obilí, brambor, topinambur a zeleniny, 4 ha pastvin, 7 ha luk a zbylé 2 ha zabírá les. Dalším zájemcům o alternativní život v ekovesniče ing.Vlk zprostředkovává nebo radí, kam se obrátit při koupi pozemků či domů ve vsi nebo vsích okolních.

Aby lidem vysvětlili, proč se rozhodli žít takto postaru, založili členové OS Lunaria Muzeum života venkovského obyvatelstva před průmyslovou revolucí. Vést k zamyšlení o současném způsobu života a nastínit šetrnější alternativy. Muzeum a mlýn, kde je výstava o vývoji mlynářství u nás, navštíví ročně kolem 700 návštěvníků. Kromě klasického prodeje nabízí Vlkovi produkty ze své farmy členům bezpeněžního výměnného kruhu, tzv. LET systému, který zde s dalšími novousedlíky založili. Způsob života rodiny Vlkových je typickým příkladem „**ostrůvku pozitivní deviace**“, jak tohoto pojmu používají někteří propagátoři strategie udržitelného rozvoje.

LIBOCHOVICE

Město Libochovice leží uprostřed úrodného kraje na dolním toku řeky Ohře, s romantickým věncem kopců Českého Středohoří v pozadí. Významnou krajinou dominantou je hrad Házmburk a významným rodákem je Jan Evangelista Purkyně, který se zde narodil 17.12.1787.

Městské orgány aktivně přistoupily k řešení základních problémů ochrany ŽP, i když ucelený dokument v podobě MA 21 dosud chybí. Základní podmínkou dalšího rozvoje obce bylo **vybudování mechanicko-mikrobiologické čistírny odpadních vod** s technologickou kapacitou pro 5 000 obyvatel. O vybudování této čistírky se dlouho s občany hovořilo a k její realizaci došlo v roce 2001. Po téměř ročním zkušebním provozu byla uvedena do řádného provozu. Na stavbu v hodnotě více než dvacet miliónů korun přispělo ministerstvo životního prostředí dotací ve výši 30% z celkových nákladů.

V uplynulých letech byla provedena **plynofikace Libochovic a okolí**. Ve většině případů došlo k napojení a lidé tak využívají k vytápění ekologicky šetrnější zdroj energie. V současné době je tímto zdrojem vytápěna celá panelová výstavba, sklárna, panelárna, škola, školka, domov důchodců a celá řada rodinných domků. Problémem je však rostoucí cena zemního plynu a její možné důsledky. Velmi důležitým faktorem při úsporách energie vydané za teplo je **zateplení budov**. V tomto směru je v Libochovicích většina obecních budov zateplena a nově opravena, čímž se zamezuje možným ztrátám.

Určité „rezervy“ jsou v **odpadovém hospodářství**, kde dosud chybí sběrný dvůr. Standardní úroveň je v třídění odpadu v domácnostech, v rozmístění kontejnerů, ve sběru nebezpečného odpadu a v likvidaci černých skládek.

Významných výsledků dosahuje město v pečlivé **údržbě a obnově lužních lesů podél řeky Ohře** a v zalesňování mezi a břehů potoků. Tím dochází nejen k omezování větrné eroze, ale též k výraznému zlepšení vzhledu krajiny.

Cílem **revitalizace původních vodních systémů** nádrží a vodotečí je obnova jejich funkcí v krajině. V okolí Libochovic došlo k obnovení a vytvoření dvou rybníků, které slouží nejen k zadržování vody a chovu ryb, ale i k zlepšování rázu krajiny. Zbývá ještě opravit a vyčistit městský rybníček, který kazí vzhled obce a dále pak zámeckou zátoku, o kterou se našťástí stará místní rybářský svaz.

Libochovice se mohou pochlubit **tělocvičnou** pro místní klub basketbalistů. Byla vybudována **dvě fotbalová hřiště, tenisové kurty a krytý plavecký bazén**, který slouží nejen veřejnosti, ale i obyvatelům domova důchodců.

LITOMĚŘICE - ZDRAVÉ MĚSTO

Město Litoměřice je jedním ze 76 členů Národní sítě Zdravých měst ČR (vstup do asociace již v roce 2000). Podpisem Deklarace Projektu Litoměřice – Zdravé město v roce 2002 se město zavázalo k naplňování mezinárodních koncepcí, které se týkají udržitelného rozvoje, zdraví a kvality života :

- ▶ Agenda 21, dokument OSN
- ▶ Health – Zdraví 21, dokument WHO OSN
- ▶ Národní akční plán zdraví a životního prostředí (NEHAP), dokument vlády ČR

V roce 2002 bylo Radou města schváleno oficiální propojení Projektu Litoměřice – Zdravé město a místní Agendy 21. Dalším krokem bylo jmenování politika, koordinátora a komise Projektu ZM a MA 21 a následně hledání a oslovování partnerů mezi NNO, školskými, kulturními, sociálními a dalšími organizacemi.

Přínos členství v NSZM ČR

- ▶ zastřešení významnou mezinárodní autoritou (OSN – WHO)
- ▶ principy a doporučení EU a OSN pro strategický rozvoj
- ▶ informace, služby, přístup k finančním zdrojům (dotace, fondy EU)
- ▶ síťová spolupráce, výměna zkušeností v ČR i v zahraničí
- ▶ pomoc při zpracování kvalitní strategie rozvoje
- ▶ spolupráce s odbornými partnery v ČR i v zahraničí
- ▶ propagace aktivit přispívajících k naplňování zásad zdraví, kvality života a udržitelného rozvoje (např. kampaně)
- ▶ vizitka a „známka kvality“ vůči zahraničí a návštěvníkům (Zdravé město - prestižní označení pro město zapojené do mezinárodního Projektu Zdravé město pod patronací OSN-WHO)

Město dlouhodobě usiluje o zajišťování podmínek pro kvalitní a spokojený život všech obyvatel cestou:

- ▶ uplatňování udržitelného rozvoje v praxi
- ▶ systematické práce s veřejností – občany a NNO (cíl – „z pasivních klientů se stávají aktivní partneři“), zapojení občanů do procesu komunitního plánování (komunitní plán – Plán zdraví a kvality života)
- ▶ zvyšování kvality veřejné správy (zavádění managementu kvality – ISO 9000, 14000 a další)
- ▶ zajištění kvality strategického plánování a řízení
- ▶ podpory zdraví
- ▶ zajištění ochrany životního prostředí
- ▶ zapojení města do sítí a projektů na místní a regionální úrovni – např. Národní síť Zdravých měst ČR, TIMUR, Národní síť rozvoje venkova, Svaz měst a obcí ČR, Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska, Euro-region Labe, MAS České středohoří, Sdružení obcí pro plynofikaci Labské údolí I, Sdružení měst a obcí pro realizaci kanalizace mikroregionu Litoměřice

Zapojování veřejnosti do přípravy rozvojových dokumentů a řešení problémů ve městě:

- ▶ ankety mezi občany města (např. regenerace panelových sídlišť – Pokratice I, Pokratice II, Družba, umístění velkoplošných prodejen v katastrálním území města, dotazník pro občany města Litoměřice a podnikatelskou sféru jako podklad pro strategický plán rozvoje města atd.)
- ▶ veřejná projednání (Územní plán, Plán zdraví a kvality života atd.)
- ▶ kulaté stoly s veřejností (zrušení ZŠ Máchovy schody, Náměstí nebo parkoviště atd.)
- ▶ fórum na internetových stránkách města
- ▶ schránka na dotazy a připomínky umístěná na budově radnice
- ▶ informovanost občanů prostřednictvím internetových stránek města, rozhlasu, regionální kabelové televize a tisku

Realizace místních akcí s cílem vzdělávat, informovat a aktivizovat veřejnost:

Jarmark NNO – 30 dní pro neziskový sektor

Jedná se o informačně mediální kampaň, jejíž smyslem je seznámit veřejnost s tím, jaké organizace v rámci okresu existují, jakou mají náplň a roli ve společnosti. Organizace si také předávají zkušenosti v organizačních věcech, náplni činnosti i v možnostech získávat nejrůznější prostředky z Evropské Unie.

Den Země

Cílem akce je seznámit veřejnost s ekologií a ochranou životního prostředí zabývajících se alternativními zdroji energie. V roce 2005 proběhla na Mírovém náměstí v Litoměřicích prezentace firem zabývajících se alternativními zdroji energie. Prezentace byla pro občany zajímavější se o ekologické vytápění vhodnou příležitostí k seznámení se s tepelnými čerpadly a solárními kolektory. Firmy, které se zabývají jejich výrobou, distribucí a poradenstvím, informovaly občany města o funkci zařízení, možnostech řešení vytápění a pořizovacích a provozních nákladech.

V roce 2006 se v průběhu dubna konalo několik akcí zaměřených na výchovu k udržitelnému způsobu života pro různé cílové skupiny. Veřejnost mohla navštívit jednodenní festival krátkých filmů EKOFILM 2006. Pro rodiče s dětmi bylo připraveno zábavné dopoledne s vědomostní soutěží u Pokratického rybníka „Procházka po Zemi“.

Každoročně je vyhlašována anketa „Strom města Litoměřic“, jejíž smyslem je přimět občany města, aby si více všímali svého okolí a motivovat je k odpovědnosti a konkrétním aktivitám směřujícím k ochraně životního prostředí

Akce jsou pořádány ve spolupráci se Střediskem ekologické výchovy SEVER, ZŠ Na Valech, Junákem, DDM Rozmarýn v Litoměřicích

Dny zdraví

Jsou to společné akce na podporu zdraví, zdravého životního stylu a prevence.

Občané se každoročně v termínu 4. - 17. října mohou dozvědět informace o svém zdravotním stavu (v prostorách Krajské hygienické stanice probíhá bezplatné vyšetření zdravotních ukazatelů – krevního tlaku, cukru, cholesterolu a tuků v těle), mohou se zapojit do sportovních her a cvičení (cvičení v posilov-

nách a veřejné bruslení na zimním stadionu je v těchto dnech zdarma) nebo se zúčastnit besed na téma zdraví a zdravého životního stylu (Samovyšetřování prsu, Sexuální zdraví ve stáří atd.). Řada zdravotně výchovných programů probíhá také v mateřských a základních školách (přednášky, dotazníkové akce mezi žáky, ukázky poskytování první pomoci, hudebně zábavný program pro děti s názvem „5 klíčů k bezpečnému stravování“ atd.).

Národní dny bez úrazů

Smyslem kampaně pořádané pod záštitou Ministerstva zdravotnictví ČR je upozornit děti, rodiče, pedagogy a širokou veřejnost na vážný problém úrazů dětí a ukazuje dětem formou her a soutěží (např. na dopravním hřišti – spolupráce s DDM Rozmarýn) jak se před nebezpečnými úrazy chránit.

Již čtyři roky se prostřednictvím osvětové akce „**Na kolo jen s přilbou**“ město zaměřuje na propagaci nošení cyklistických přileb u cyklistů do 15 let. Komunitní kampaň spočívá v: 1) posilování žádoucího chování přímo v ulicích města - odměňování za nošení přileb/trestání (napomenutí) cyklistů bez přilby, 2) informování dětí (rodičů, prarodičů) jaký má nošení přileb smysl a 3) poskytnutí časově ohraničené slevy na nákup přilby. Na realizaci programu se pravidelně podílí Dětské zastupitelstvo, Městská policie Litoměřice, Policie ČR, mateřské školy, základní školy, speciální školy a víceleté gymnázium, DDM Rozmarýn (Dětské dopravní hřiště v Jiráskových sadech), prodejna cyklopotřeb Cyklo&Hobby a Zdravotní pojišťovna Ministerstva vnitra ČR.

V roce 2005 proběhla v Litoměřicích také kampaň zaměřená na propagaci používání dětských zádržných systémů v automobilech („autosedaček“) „**Pásovec**“. 737 dětí litoměřických mateřských škol obdrželo hračku pásovece a informativní leták pro rodiče.

Již několik let věnuje město zvýšenou pozornost také „prvňáčkům“! Vždy začátkem září pořádá na dětském dopravním hřišti akci s názvem „**Bezpečná ulice**“. Cílem zábavného dopoledne je naučit děti bezpečně se pohybovat v dopravním prostředí a naučit je rozpoznávat nebezpečí, kterému jsou vystavovány při cestě do školy a z ní.

Další z akcí zaměřených na prevenci dětských úrazů jsou: Dětský den bez úrazu, Do života bez karambolu, Vozíkáři dětem, Běh Terryho Foxe či Mistr na dvou kolech.

Ukázky některých dalších pravidelných kulturních a společenských akcí

- ▶ Den otevřených dveří kulturních památek – září – (odbor školství, kultury a sportu MěÚ)
- ▶ Litoměřické Vinobraní – září – (Městská kulturní zařízení)
- ▶ Litoměřické varhanní léto (odbor školství, kultury a sportu MěÚ, MKZ)
- ▶ Máchovy Litoměřice – podzim (odbor školství, kultury a sportu MěÚ, Galerie ve Dvoře)
- ▶ Den hudby – červen (ZUŠ, odbor školství, kultury a sportu MěÚ)
- ▶ Loutkový festival – (Svátovo divadlo, MKZ)
- ▶ Litoměřická Notička - (ZŠ B.Němcové, odbor školství, kultury a sportu MěÚ)
- ▶ Vítání občánků, zlaté svatby (odbor školství, kultury a sportu MěÚ)
- ▶ Čestní občané města (odbor školství, kultury a sportu MěÚ)
- ▶ Hlasy hrdinů (odbor školství, kultury a sportu MěÚ)

Další aktivity na cestě města k udržitelnému rozvoji a zlepšení kvality života ve městě:

Město Litoměřice je velmi aktivní ve využívání obnovitelných zdrojů energie a pracuje na filozofii maximální soběstačnosti v zásobování teplem a elektřinou, které jsou energiemi z obnovitelných zdrojů. Město do budoucna uvažuje s využíváním energie Slunce, vodní a geotermální energie a energie z biomasy.

Město podporuje využívání obnovitelných zdrojů energie (finanční motivace občanů, informační kampaně) a v instalacích solárních systémů a tepelných čerpadel na budovách v majetku města jde občanům příkladem. Solární ohřev teplé užitkové vody (TUV) byl instalován na Základní škole Na Valech, městské hájovně, dětském domově, azylovém domě, provozní budově skladového dvoru odpadů. Tepelná čerpadla se využívají v plaveckém bazénu, budově městského úřadu, v několika budovách středně velkých firem (Hennlich Industrietechnik s.r.o., Juris LTM s.r.o. atd.) a rodinných domech. V roce 2005 byly na Mírovém náměstí v Litoměřicích instalovány parkovací automaty využívající fotovoltaických panelů. Od roku 2000 město poskytuje městské dotace na pořízení solárního ohřevu TUV (r. 2006 – 40 tisíc Kč na jednu instalaci o ploše větší než 3m² - v rozpočtu města v r. 2006 vyčleněno na městské dotace 520 tisíc Kč.).

Za svou sluneční politiku bylo město oceněno:

Českou sluneční cenou (1.místo – 2001)

Město Litoměřice získalo v roce 2001 cenu za sluneční čin – projekt slunečních Litoměřic (instalace solárních kolektorů na Základní škole Na Valech v Litoměřicích), které udělovala sekce evropského společenství Eurosolar.

Druhým místem v Solární lize 2005 (v kategorii sídel od 5 do 50 tisíc obyvatel)

V současné době je v Litoměřicích instalováno asi 50 solárních systémů o ploše více než 400 m².

Dětské zastupitelstvo

V roce 2002 iniciovalo Středisko ekologické výchovy SEVER vznik Dětského zastupitelstva. Dětem a mládeži se tak naskytla možnost aktivně se podílet na zkvalitnění života ve městě. Zastupitelstvo, které je rovnocenným partnerem města, se skládá ze dvou zástupců z každé litoměřické základní a střední školy (celkem 18 členů). Děti se účastní tematicky zaměřených pravidelných setkání, exkurzí, víkendových pobytů či setkání s podobnými skupinami z celé ČR. Zastupitelé pořádají tematicky zaměřené kulaté stoly pro žáky a studenty a spoluorganizují akce pro veřejnost – Běh Terryho Foxe, Na kolo jen s přílbou, Den dětí, Den Země atd. Vlastními projekty dětské zastupitelstvo přispívá k řešení problémů ve městě (např. r. 2003 – projekt Pejskař přítel města).

Ekobus (2002)

V Litoměřicích od podzimu 2002 jezdí v rámci MHD ekologické autobusy na plynový pohon. Zelené linky EKOBUSŮ jsou vybaveny výsuvnou plošinou pro bezbariérový přístup. Uvnitř je dostatek prostoru pro tři vozíčkáře. Pořízení Autobusů financovalo ČSAD a město přispělo symbolickou částkou. Pořízení autobusů bylo jednou z priorit litoměřického Plánu zdraví a kvality života, který byl vytvořen ve spolupráci s veřejností v rámci projektu Zdravé město Litoměřice.

Web ZM Ltm (<http://radnice.litomerice.cz/zdravemesto.html>)

Zde jsou ukládány nejen informace o stavu Projektu Zdravé město a místní Agendě 21 Litoměřice, ale i o odkazy na komunitní plán – Plán zdraví a kvality života, akce realizované v rámci projektu, Interní grantový systém Zdravého města Litoměřice, mezinárodní dokumenty, partnery a kontakty na politika, koordinátora a komisi PZM a MA 21.

Město Litoměřice bylo v Ústeckém kraji průkopníkem vstupu do Národní sítě Zdravých měst ČR, po něm následovalo Ústí nad Labem(2005) a v roce 2006 se připravuje na vstup do této asociace celý Ústecký kraj – Zdravý kraj ČR (v pořadí 4.kraj ČR).

MÍSTO V KRUŠNÝCH HORÁCH

Obec Místo se nachází na jižních svazích Krušných hor, v nadmořské výšce 580 m, má necelých 400 obyvatel. Principy místní Agendy 21 se zde začaly uplatňovat od nástupu nového starosty v roce 1998 a tvoří jakési pomyslné „ekologické“ obecní desatero.

1. Obnova památek

Od 1.1.2001 po 2 letech jednání dostala obec Místo od církve zdevastovaný kostel Nejsvětější Trojice. Obec jej chce opravit a zpřístupnit veřejnosti : obnovit církevní obřady a zřídit výstavní síň .Bylo sem navezeno a opraveno několik soch z obcí, zaniklých těžbou. Dominantou obce je hrad Hasištejn.

2. Turistika

V roce 1997 navázala obec spolupráci s německým městem Schlettau, které je historicky spojeno s obcí a hradem. V roce 2005 se objevila v nabídce cestovních kanceláří Saská historická solná stezka, táhnoucí se z Lösnitz přes Schlettau na hrad Hasištejn. Obcí vede cyklostezka Žatec – Místo – Most.

3. Program zpracování strategického plánu rozvoje Místa

Na základě urbanistické studie se dokončuje územní plán obce Místo, v rámci něhož se připravuje výstavba 15 rodinných domků. Obec vypracovala projekt na zlepšení infrastruktury Místa pro případné návštěvníky.

4. Péče o krajinu

V roce 2002 – 2003 se uskutečnila nová výsadba stromů v prostoru náměstí. Obec se přihlásila k péči o tři chráněné lípy, které jsou památnými stromy.

5. Doprava a osvětlení obce

V roce 2004 byla opravena komunikace ze silnice 1/13 přes Místo do Vysoké Jedle. V plánu je oprava komunikace k hradu a nové osvětlení v prostorách náměstí, kde dosud chybí.

6. Péče o starší občany

V rámci mikroregionu Podkrušnohor byla obec nápomocna při výstavbě pečovatelského domu ve Spořicích s možností umístění svých občanů.

7. Akce pro veřejnost

Obec každoročně pořádá letos již sedmý ročník fotbalového turnaje O pohár obce Místo a je spolupořadatelem každoročního dobývání hradu. Za kulturní a společenský život byla odměněna v rámci krajského kola Vesnice roku Modrou stuhou.

8. Ochrana životního prostředí

V současné době se zpracovává projekt na společné propojení kanalizací

obcí : Vysoké Jedle, Místa a Blahuňova z důvodu náhrady starých a nefunkčních ČOV. V obci jsou umístěny popelnice na tříděný odpad a je zajištěno pravidelné odvážení nadměrného a nebezpečného odpadu. V roce 2002 byla obec zcela plynofikována. Plyn k vytápění rodinných domků využívá 80 % občanů a zbytek topí dřevem. Obec má podepsanou smlouvu na výstavbu 7 větrných elektráren.

9. Zájmová činnost občanů

V obci bylo vybudováno fit centrum, ve spolupráci s Výchovným ústavem v Místě venkovní bazén a připravuje se výstavba víceúčelové haly.

10. Další záměry

Bezdrátový informační systém a internetový vysílač, ke kterému se občané začínají připojovat v rámci programu „Internet do každé rodiny“. Připravuje se výstavba rekreačního hotelu Garni, jehož součástí by měl být malý lyžařský vlek, bowling, krytý bazén a další společenské prostory.

Město nemá vypracovaný dokument v podobě MA 21, přesto některé jeho aktivity jsou zajímavé z hlediska naplňování principů trvalé udržitelnosti rozvoje.

Přes poměrně příznivou polohu na úpatí Krušných hor je hlavním faktorem kvality životního prostředí v Oseku úroveň znečištění ovzduší. **Zlepšení celkového stavu kvality ovzduší v SHP v posledním desetiletí se pozitivně projeví i v Oseku.** Přesto blízkost povrchové těžby uhlí a chemické výroby v Záluží ovlivňuje negativně právě tuto složku ŽP. V dlouhodobém výhledu dojde však i zde k dalšímu pozitivnímu vývoji v důsledku ekologických investic a celkové revitalizace území.

Velkým problémem se stává **nakládání s vodami**. Městské orgány budou v nejbližší době řešit především důsledky změny hydrologie území po ukončení těžby hnědého uhlí v okolí města a deficit povrchových vod na území města, který je způsoben nekoncepčním odvedením většiny povrchových vod ze sídelního útvaru. Specifické přístupy k nápravě vyžaduje kritický stav historického vodního systému.

V **odpadovém hospodářství** došlo v posledních letech k řadě zlepšení, likvidací černých skládek počínaje a založením sběrného dvora konče. Jako vhodné se jeví podle vzoru některých měst u nás i v zahraničí zřízení kompostárny, která by zajistila využití biodegradabilní části komunálního odpadu. Staré ekologické zátěže na území města nejsou prioritním problémem. Trvalým úkolem je výchova obyvatel k třídění odpadů již v domácnostech a racionální rozmístění kontejnerů na tříděný odpad.

Přes řadu antropogenních zásahů do krajiny souvisejících s těžbou uhlí a odlesněním poškozených lesních porostů má město Osek a jeho přilehlé okolí **řadu krajinářsky hodnotných ploch, které jsou zahrnuty do systému ekologické stability území.** Rovněž na území města se nachází řada lokalit, které si zaslouží zvýšenou formu ochrany, aby se zabránilo jejich znehodnocení nevhodnými stavebními zásahy. Jedná se především o lokality Nové země, Rýzmburského údolí či území Luk s cennými prameništi a rašeliništěm.

ÚSTÍ NAD LABEM – ZDRAVÉ MĚSTO ČR

Rada města schválila dne 8.12.2005 v návaznosti na účast v Projektu Zdravé město přistoupení Statutárního města Ústí nad Labem k mezinárodnímu programu místní Agenda 21. Zdravé město má organizační zázemí úřadu – Magistrát města Ústí nad Labem, politickým představitelem je náměstek primátora a koordinátorem referent z odboru péče o občany. Jeho základem je **Plán zdraví a kvality života**, jehož cílem je konsensuální cesta k podpoře zdraví, udržitelného rozvoje a kvality života v místních podmínkách. Plán vznikl v procesu jednání odborníků, veřejnosti, politiků, čímž je naplňován princip participace.

Hlavními partnery Projektu Zdravé město Ústí nad Labem jsou : Masarykova nemocnice Ústí nad Labem, Dům dětí a mládeže, Zdravotní ústav se sídlem v Ústí nad Labem, Česká lékařská komora, Krajská hygienická stanice Ústeckého kraje, Spolek pro chemickou a hutní výrobu, Univerzita J.E.Purkyně, Centrum komunitní práce Ústí n.L., součástí projektového týmu jsou dále : Střední zdravotnická škola, Okresní hospodářská komora, Městská policie, odbor životního prostředí, odbor péče o občany a odbor mimořádných situací Magistrátu města Ústí nad Labem, zástupci neziskového sektoru a záchranná služba.

Plán zdraví a kvality života ve městě Ústí nad Labem zahrnuje šest základních složek udržitelného rozvoje.

1. Rozvoj města

V přípravě a realizaci Strategie rozvoje města uplatňovat principy Místní Agendy 21 prostřednictvím Plánu Zdraví a kvality života, zajistit projednání důležitých záměrů města s veřejností za účelem získání zpětné vazby od občanů (besedy, tiskové konference, dotazníky, e-mail, elektronická podatelna, informační středisko, internetové kiosky). Zkvalitnit propagaci města Ústí nad Labem vydáváním informačních brožur a propagačních materiálů ve dvojjazyčné verzi v dostatečném nákladu. Využívat Projekt Zdravé město a MA 21 ke zlepšování image města při prezentaci partnerům a návštěvníkům města. Realizovat konkrétní akce – Den města, Dny bez úrazů, Týdny duševního zdraví.

2. Zdravý životní styl

Působit na zvyšování odpovědnosti občanů za svoje zdraví i zdraví svých nejbližších - prioritně mladé populace a dětí. Realizovat konkrétní akce prostřednictvím schválených projektů :

- ▶ Preventivní programy pro zdravotně postižené děti, jejich sourozence a rodiče
- ▶ Ubrousku prostředí se ...
- ▶ Cesta městem bez bariér
- ▶ Z babiččiny zahrádky
- ▶ Zlepšení kvality života tělesně postižených. Správné stravovací a pohybové návyky
- ▶ Studenti, pojďme tvořit zdravý svět
- ▶ Zdravé město = zdravá populace
- ▶ Zdravě žít ve zdravém prostředí

Zabezpečit již 15.ročník „**Týdne pro duševní zdraví 2006**“ ústeckého regionu, včetně „Veletru zdraví“ a pokračovat v této tradici.

3. Životní prostředí

Zvýšit zájem občanů o životní prostředí ve svém okolí. Realizovat projekt „Revitalizace centra města“. Zajistit snižování podílu tranzitní dopravy středem města. Vybudovat pěší zóny ve středu města. Průběžně realizovat koncepci odpadového hospodářství ve městě provázanou s koncepcí Krajského úřadu Ústeckého kraje. Prohlubovat činnost poradenského střediska pro odpadového hospodářství s FŽP UJEP. Realizovat program a účast na akcích a kampaních, podporovaných Projektem Zdravé město Ústí nad Labem:

- ▶ „Den Země“
- ▶ „Přestaň a vyhrať“ – mezinárodní soutěž pro kuřáky
- ▶ „Naše město 2006“ – 12.ročník výtvarné a fotografické soutěže
- ▶ „Evropský týden mobility“ / Den bez aut
- ▶ „Den stromů“

Zlepšit využití stávajících parků pro život lidí a dětí. Provést inventuru zelených ploch ve městě a analýzu návštěvnosti, navrhnout jejich širší využití a zapřístupnění lidem formou odpočívání na zelené louce.

4. Vzdělávání – komunikace – media

Podporovat komunikaci s občany, zapojení škol a zájmové mládežnické činnosti ve městě do aktivit a propagace Projektu Zdravé město. Konkretizovat rozvoj vzdělávání, využívání Strukturálních fondů EU a uplatňování principů komunitního plánování. Zpracovat projekt Komunitní plánování ve městě Ústí nad Labem na období 2007 – 2009. Podporovat projekty a aktivity :

- ▶ Zdravá škola
- ▶ Ústecký parlament dětí a mládeže
- ▶ Významné akce Domu dětí a mládeže

Zvyšovat informovanost občanů města prostřednictvím projektu RISK – „Regionální informační systém komunitních služeb“ a jeho dostupnost pro veřejnost prostřednictvím instalovaných 20 informačních kiosků. Realizovat minimálně v pěti ústeckých mateřských školách akci s programem „Pět klíčů k bezpečnému stravování“.

5. Volný čas – sport – kultura

Zachovat a prohlubovat systém příspěvků města na podporu sportovních, kulturních a volnočasových aktivit. Realizovat konkrétní akce na využití nábřeží Labe pro příměstskou rekreaci a život lidí – inspirací je nábřeží města Dráždany. Zpracovat a realizovat projekt revitalizace nábřeží Labe včetně cyklostezek. Obnovit osobní říční dopravu na Labi v rámci víkendové rekreace mezi Ústí nad Labem, Děčínem, Hřenskem, SRN.

Zpracovat koncepci rozvoje kultury ve městě. Revitalizovat Dům kultury pro kongresové a další kulturní a vzdělávací potřeby města. Zajistit vznik nových

kulturních www stránek, kulturních přehledů a informačních kiosků, širší využití reklamy a mediálních partnerů k propagaci kulturních akcí pro občany. Vytvořit zkušebny pro hudební produkci mladých lidí.

Pokračovat v tradici úspěšných sportovních akcí ve městě :

- ▶ běh „Terryho Foxe“
- ▶ program „Silvestrovské sportovní odpoledne“
- ▶ program „Sportovec roku“

6. Podnikání – průmyslová činnost – služby

Zajistit vznik pilotního projektu zdravé pracovního prostředí na MmÚ. V podnicích, firmách a institucích ve městě zavádět projekty managementu kvality a nových technologií. Zajistit provoz „infokanálu“ při krizových situacích, zlepšit jeho fungování, rozvoj dorozumívacích prostředků pro občany, zajistit koordinaci mediálních prostředků v době krizí. Zabezpečit vydávání informačních brožur pro občany s doporučeními a popisem chování v krizových situacích.

VEJPRTY (ČR) - BÄRENSTEIN (SRN)

Město Vejprty se nachází v západní části okresu Chomutov a od saské příhraniční obce Bärenstein je odděleno pouze hraničním potokem Polava (Pohlbach). Zatímco obvykle jsou přirozené hranice států tvořeny hřebeny pohraničních hor, **je geografická poloha Vejprt z tohoto pohledu zcela specifická.** Při cestě do českého vnitrozemí je nutno překonat vrcholy Krušných hor, dosažitelnost sídelních útvarů v Sasku je naopak bezproblémová. Přičteme-li k tomuto ještě drsné klimatické podmínky (a s tím spojená nedostupnost z české strany v zimních měsících), jeví se jako zcela přirozené, že po staletí zde existovala spolupráce mezi obyvateli vejprtského regionu a saského příhraničí.

To co bylo po staletí přirozenou nutností, dokázala rozbít druhá světová válka, a zejména období, které po ní následovalo. Nucený odchod původních obyvatel (kteří se znalostí podmínek citlivě region budovali) a uzavření hranic do Sasko (včetně železnice) tvrdě zasáhly do života této části Krušnohoří. Došlo zde k poklesu počtu obyvatel z 15 na 3 tisíce.

Zásadní změnou bylo **opětne otevření přímého kontaktu se sousedním Bärensteinem:** v roce 1991 je otevřen přechod pro pěší, o dva roky později dochází k znovuootevření železničního přejezdu. Spolupráce Vejprt se kromě Bärensteinu rozvíjí i s okolními obcemi a okresním městem Annaberg – Buchholz a zasahuje prakticky všechny oblasti života: školství, kulturu, církve, organizace či spolky. Jedním z nejvýznamnějších momentů jsou investice v infrastruktuře a ekologii. Údolí Polavy se vyznačuje výskytem častých teplotních inverzí, což přináší koncentraci exhalací v nejnižších a nejvíce osídlených částech obou obcí. Na počátku devadesátých let byly v Bärensteinu naměřeny nejvyšší hodnoty SO₂ v Sasku (produkované lokálními topeništi v obou sídlech). Také společný hraniční tok nutí obě strany k jednotným postupům při čištění odpadních vod.

Plynofikace Vejprtska byla zařazena mezi priority stanovené vládou ČR, avšak ukázalo se, že ani jedna z navržených variant nebude nakonec realizována. Již v roce 1991 se schází starosta Vejprt se saským premiérem Biedenkopem a jeho českým protějškem Pithartem. Cílem bylo projednání možnosti **dodávky zemního plynu do Vejprt z Bärensteinu.** Po celé řadě složitých jednání se podařilo tuto akci realizovat. Od té doby se nasmlouvané množství podařilo několiknásobně navýšit. Byly plně využívány možnosti financování ze Státního fondu životního prostředí i tzv. „ekomiliardy“. Největší investicí (20 mil. Kč) byla plynofikace nemocničních budov, ústavů sociální péče a školských zařízení. Akce proběhla v rámci programu PHARE – ČERNÝ TROJÚHELNÍK. V důsledku toho došlo k výraznému zlepšení stavu ovzduší ve Vejprtech i Bärensteinu.

V oblasti **vodního hospodářství** je nejvýznamnější akcí rekonstrukce ČOV ve Vejprtech a napojení obce Bärenstein na toto zařízení. Do té doby nebyla kanalizace ve vedlejší obci vůbec. Zatímco v Bärensteinu byly peníze poskytnuty v rámci programu INTERREG II, na naší straně se využilo programu PHARE CBC.

Pro **ekologickou dopravu** i pro dosažitelnost regionu z hlediska rozvoje podnikání je velmi důležitá rekonstrukce hraničního železničního mostu pro potřeby nákladní přepravy. Ta byla umožněna financemi z PHARE CBC, ČD a saské vlády. Dalším záměrem je investování saského ministerstva životního prostředí a zemědělství do **obnovy lesních ploch** na Vejprtsku.

ZUBRNICICE

Malá obec Zubrnice leží v jihovýchodní části okresu Ústí n. L. Celé území, dělené údolím Lučního potoka, leží v atraktivní krajině Českého středohoří, s řadou přírodních zajímavostí a krajinných dominant. Díky dobrému životnímu prostředí a výše zmíněným krajinářským hodnotám je území hojně využíváno pro pobytovou i krátkodobou – turistickou rekreaci. Jeho atraktivitu výrazně zvyšuje **Museum lidové architektury s dalšími navazujícími aktivitami rozvoje ekologického zemědělství, ochrany přírody, ekologického vzdělávání a výchovy**. To vše přispívá k výstižnému pracovnímu názvu „ekomuzeum“, které neformálně naplňuje zásady MA 21. Konceptní řešení „EKOMUZEUM ZUBRNICICE“ je založeno v první řadě na:

- ▶ uplatňování zásad udržitelného zemědělství na pozemcích, náležejících k muzeu
- ▶ vnějším a vnitřním dobudování historických objektů, tvořících jádro typické severočeské vesnice
- ▶ naplňování zásad tvorby zdravé krajiny jako podmínky zdravého vývoje živých organizmů (včetně člověka) a trvalé obnovitelnosti přírodních zdrojů.

Cílem je vybudovat unikátní a turisticky atraktivní areál po vzoru některých bavorských skanzenů, zejména skansenu Neusath – Perschen (SRN). Přitom **vedle estetických, etických a ekologických hledisek nabývá na významu i aspekt ekonomický.**

Původní rozhodnutí o postupném budování muzea v přírodě v obci Zubrnice, ojedinělého v celém severočeském regionu, bylo vedeno především snahou o **zachování historicky cenných objektů lidové architektury Českého středohoří**. Obec a její okolí má ale řadu dalších funkcí a složek – bydlení, výroba doprava, rekreace, hodnoty přírodní a krajinářské atd. Nelze tudíž preferovat pouze jakousi pasivní ochranu historických hodnot, ale sladěním zájmů jednotlivých uživatelů území postupně **naplňovat aktivní ochranný režim, který umožní další rozvoj celého území při zachování všech jeho cenných hodnot**. Velmi kvalitní přírodní prostředí skýtá dobré **podmínky pro doplňkovou pedagogickou činnost v přírodovědných oborech** (exkurze, studijní pobyty, praktická cvičení, témata seminářních a diplomových prací), stejně jako pro **zavádění „ekologického zemědělství“**. Snahou je vytvořit v Zubrnici funkční celek o rozloze 30 hektarů, ve kterém budou zabudovány prvky původních agroekosystémů, soustava střídání plodin, bude vybudován sad s původními odrůdami ovocných dřevin, charakteristických pro oblast Českého středohoří, původní tyčková chmelnice, areál typických druhů hospodářských zvířat. To vše by mělo demonstrovat způsob hospodaření a života v minulém století.

Nejcennějším a nejexponovanějším prostorem je střed obce, který tvoří původní náves s kostelem, kolem níž jsou soustředěny historicky cenné objekty hospodářské, pro bydlení, obchod, škola, hospoda. Koncepte předpokládá zachování tohoto prostoru v původní podobě, některé objekty budou funkční, volné plochy bude možno využít pro umístění dalších přenesených objektů. Nedaleko je historické nádraží s muzejní expozicí železniční dopravy.

Velmi dobrá a hodnotná krajinářská poloha Zubrnice láká stále více zájemců o pobytové **rekreační využívání** tohoto území. Část obytných objektů v Zubrnici změnilo v posledních letech svou funkci na rekreační, k dalším změnám ve výhledu ještě zřejmě dojde. To vyžaduje posilování úrovně občanské vybavenosti; zejména v oblasti stravování a služeb.

Ve městě není zpracován koncepční dokument MA 21, přesto jsou některé aktivity na ochranu ŽP velmi zajímavé. „Zelenou“ chloubou města jsou nesporně dva rozsáhlé parky, jejichž založení sahá do 19.století. K nim přibýly i dva menší parky u hřbitova. Město pečuje o jejich údržbu a zkvalitňování; v kontrastu s tím je však nedostatek městské zeleně v panelových sídlištích.

Střední zemědělská škola v Žatci pořádá každoroční akci – vysazování stromků. Studenti mají za úkol vysazovat stromky nejen v samotném Žatci, ale i v jeho okolí. Dokonce někdy škola zajistí určitý počet stromků, které studenti rozdávají na žateckém náměstí pro zlepšení estetičnosti a životního prostředí města.

Projekt procházkových tras tvoří **turisticko – informační systém**, který se skládá z informačních desek na významných žateckých objektech a brožury, která podává důležité informace o atraktivitě daných objektů a zároveň usnadňuje orientaci ve městě. Celý systém je koncipován jako trojjazyčný (čeština, němčina, angličtina). Projekt byl realizován v roce 2003, finanční zdroje poskytla Evropská unie a město Žatec.

Sběrový dvůr slouží k bezproblémovému odkládání odpadů, separovaných ze smíšeného komunálního odpadu. Zřízen byl pro potřeby občanů města Žatce a městských částí zapojených do systému nakládání s komunálním odpadem. Občané mohou odkládat odpady objemné (starý nábytek, železný šrot, pneumatiky), ale hlavně odpady kategorie nebezpečné (oleje, sorbenty, textilie znečištěné ropnými látkami, autobaterie, použité monočlánky, vyřazené barvy, lednice, televizory, nádoby znečištěné škodlivinami). Sběrový dvůr umožňuje také separaci druhotných surovin (papír, plasty, sklo).

Několikrát do roka se v Žatci provádějí tzv. **sběrové soboty**, kde automobily místní odpadové firmy Likor sváží odpady objemné, ale i nebezpečné. Do akce se zapojují i okolní obce. Protože samy neprovozují sběrové dvory, je také pro ně zajištěn mobilní svoz odpadů. Na této akci mají velký zájem místní obecní úřady, které pozitivně spolupracují nejen s firmou, ale také s občanskou veřejností.

Firma Likor pomáhá obcím, drobným živnostníkům, firmám, průmyslovým komplexům nejen zneškodňováním, ale i **separací a recyklací odpadů**. K separaci odpadů slouží stanoviště složené ze speciálních kontejnerů k ukládání papíru, plastu a skla. Likor navrhuje původci odpadu nejoptimálnější způsob separace (odpadové nádoby a četnost odvozu). Zajišťuje také zařazení původce odpadu do systému společnosti Eko-kom, která na základě hlášení o produkci separovaných druhotných surovin zašle původci **finanční odměny** a tak z části pokryje náklady spojené se separací odpadů.

◀ Oslava Dne Země
v Litoměřicích –
„Procházka po Zemi“

▲ Dětské slyšení

▲ Výsadba stromů Krásná Lípa

▲ Osvětová akce „Na kolo jen s přilbou“ (Litoměřice)

▲ Akce „Pásovec“ (Litoměřice)

▲ Úklid Bertina údolí v Ústí nad Labem

▲ Sazení javorové aleje v Krásné Lípě

DOPORUČENÁ LITERATURA A PRAMENY

- (Keller, J.: Přemýšlení s Josefem Vavrouškem, G+G, Praha, 1995
- Kohák, E.: Zelená svatozář, Sociologické nakladatelství, Praha, 1998
- Reitschmiedová, A.: Práce s veřejností a Agenda 21, MŽP ČR, Praha, 1998
- Metodika pro místní Agendy 21 v České republice, ČEU, Praha 2003
- Vybrané seminární a bakalářské práce studentů FŽP k dané tématice, FŽP UJEP, Ústí nad Labem, 2001-5

„KUCHAŘKA“ NÁMĚTŮ A PŘÍKLADŮ PRO MÍSTNÍ AGENDU 21 V ÚSTECKÉM KRAJI

Na vzniku této publikace se podíleli:

Autor publikace: **Ing. Jaroslav Zahálka, CSc.**

(Fakulta životního prostředí UJEP Ústí nad Labem)

Spoluautoři: **RNDr. Jiří Kulich, Mgr. Ivana Poláčková**

(Středisko ekologické výchovy SEVER)

PaedDr. Jan Eichler

(ČSOP Tilia)

Editor: **Mgr. Ivana Poláčková**

(Středisko ekologické výchovy SEVER)

Spolupráce: **Ing. Dana Svobodová** – Městský úřad Litoměřice

Vydalo: © Středisko ekologické výchovy SEVER, 2006

Náklad: 800 ks

ISBN: 80-86838-11-0